Hfz. Senaid Zajimović

Pokrivanje lica

Obavezno ili pohvalno

učenjacima, pogotovo u današnjem vijeku je proizašlo iz različitog shvatanja kur'ansko-hadiskih tekstova i mišljenja prvih generacija muslimana koji govore o ovoj temi.

Treba imati na umu da niko od ljudi nije bezgriješan, a mišljenja i stavovi mogu biti tačni ili netačni i u tom kontekstu se mogu prihvatiti ili odbaciti. Samo su riječi Uzvišenog Allaha i Njegova Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, vječita istina.

Zbog toga molim Uzvišenog Allaha da mi omogući da uz Njegovu pomoć pokušam barem donekle rasvijetliti ovo svakako interesantno i aktuelno pitanje, imajući u vidu da je ono kod nas bilo poznato i da nije nešto o čemu se prvi put raspravlja.

POKRIVANJE LICA
Pohvalno ili obavezno

Bosansko podneblje je nakon rata postalo poznato i po tome što se na ulicama mogu vidjeti djevojke i žene koje nose crnu odjeću i pokrivaju lica. Pokrivanje lica je svakako posljedica slobodnijeg ispoljavanja vjerskih osjećaja kome je doprinijela sveukupna situacija u toku i poslije rata. Nestankom komunizma i njegovih stega vjera na ovim prostorima je počela slobodnije disati i sve više biti prisutna na bosanskom tlu.

Prije drugog svjetskog rata kao i nekoliko godina poslije njega Bošnjakinje su pokrivale lica i krile se od pogleda tuđinaca. Naše majke i nene to dobro pamte. U porodicama se poštovao zar, feredža i peča. Nije se sjedilo zajedno sa muškarcima koji su dalji rod ženama, a kafir je samo mogao sanjati da vidi lice muslimanke. Zbog toga je jedan od njih, kada je u komunizmu naređeno da Bošnjakinje skinu zarove i feredže, ushićeno rekao: “Ej, sada i mi kršćani možemo gledati vaše žene.”

Tada je vladalo poštenje, krepost i ugled. Takvim osobinama je svakako, doprinijeo boravak muslimanke u svojoj kući. A ne kako kaže jedan naš domaći intelektualac[1] u knjizi ”Povijest Islama“, optužujući muslimanku tadašnjeg doba i govoreći

[1] Mustafa Spahić "Povijest Islama", str. 367.

o običaju pokrivanja lica tj. nošenja zara i feredže: ”Držeći se dotadašnjih običaja i načina života u svemu, Bošnjaci su potpuno povukli svoje žene iz javnog života. Tako je pola bošnjačke populacije bilo eliminisano iz privređivanja, izuzev privređivanja u domaćinstvima. Zbog toga su Bošnjaci trpjeli u ekonomskoj utakmici koju je nametao kapitalistički poredak.“ Najvjerovatnije je autor mislio da žene treba uposliti u fabrikama kao što to čine na Zapadu i kao što su to učinile kod nas za vrijeme komunista. Zbog toga on optužuje naše nane i pranane za ekonomski nazadak. (Jadne naše nane!!) U Islamu je muškarac taj koji je zadužen za opskrbu i brigu o porodici a ne žena koja ionako ima previše obaveza i bez rada van kuće.

Komunistički režim je nasilno skinuo zarove, feredže i peče a muslimanke (u spoljašnosti) poistovjetio sa kršćanima i ostalim kafirima. Tako je trajalo sve do ovoga rata. Zato današnje vraćanje pokrivanju lica treba shvatiti kao vraćanje svojoj bošnjačkoj tradiciji a nikako kao uvođenje novotarija stranih našem narodu kako to pokušavaju okarakterisati zagovarači evropskog islama.

Da govor o nikabu (pokrivanju lica) nije novina na ovim prostorima govori i činjenica o postojanju velikog broja djela naše uleme napisanih na ovu temu. Sva ova djela mogu se

danas naći u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu. Ja ću ih ovdje spomenuti po abecednom redoslijedu njihovih autora:

1. Begović Mehmed "O položaju i dužnosti muslimanki prema islamskoj nauci", Beograd 1931.god. str. 94.

2. Bušatlić Abdullah Ajni "Pitanje muslimanskog napretka u Bosni i Hercegovini" (Povodom poznatih izjava g. Reisul-uleme i drugih. Iskrena i otvorena riječ) Sarajevo, 1928. Str. 36.

3. Čokić Ahmed Lutfi "Prikaz i ocjena rada g. Dra. Mehmeda Begovića o njegovu naziranju na islamsku ženu i njen položaj po islamskoj nauci" Tuzla, 1931. Str. 32.

4. Čokić Ibrahim Haki "O tesetturu" (pokrivanju muslimanki). Reisul-ulema i njegova izjava". Tuzla, 1929. Str.80.

5. Dizdarević Abdullatif "O muslimanskoj ženi i njenoj emancipaciji. Odgovor gospodinu dr. Mehmedu Begoviću" Sarajevo, 1933. Str. 79.

6. Džafić Ibrahim "Uzroci propadanja muslimanskog ženskinja" Banja Luka, 1919. Str. 15.

7. Đumišić Ahmed "Ko smeta napretku i prosvjećivanju muslimana a osobito muslimanki" Banja Luka, 1919. Str. 24.

8. Forto Mustafa "Otkrivanje muslimanskog ženskinja" Sarajevo, 1925. Str. 16.

9. Karabeg Ali Riza "Rasprava o hidžabu (krivenju muslimanki)" Mostar, 1928.

10. Karamehmedović Hamdija "Odgovor na pisma "Safija hanume". Sarajevo, 1911. Str. 30.

11. Prohić Ali Riza "Šta hoće naša muslimanska inteligencija?" Sarajevo, 1931. Str. 61.

12. Sulejmanpašić Dževad "Muslimansko žensko pitanje" (Jedan prilog njegovom rješenju). Sarajevo, 1918. Str. 36.

13. Safija hanuma (Pseud. Sofija Pletikosić) "Pisma u obranu muslimanskog ženskinja" Sarajevo, 1911. str. 90.

14. Safija hanuma "Polemika o emancipaciji žene" U obranu muslimanskog ženskinja. Opatija, 1911. Str. 90.

15. Alagić Šukrija "Pokrivanje žene po Islamu" Narodna uzdanica, kalendar za 1934. Godinu, str. 41-53.

16. Đozo Husein "Da li je problem otkrivanja žene vjerskog ili socijalnog karaktera? Gledište Mešihatul-Ezhera o tom pitanju" Novi Behar, X/1936-1937, br. 6-9, str. 78-80.

17. Muhammed Ferid Veždi "Muslimanska žena" S arapskog Musa Ćazim Ćatić. Mostar, 1914. Str. 152.

18. Svara Maksim "Emancipacija Muslimanke", Sarajevo, 1931.

Ovo su, dakle, samo neke knjige koje govore o pokrivanju muslimanki i to s aspekta o kome ćemo mi ovdje govoriti. Jedan dio autora govori u prilog obrane nikaba a drugi dio to opovrgava.

METODA PISANJA STUDIJE

U pristupu ovoj studiji sam se služio slijedećim metodom:

Prvo: Pitanje sam pokušao obraditi u vidu rasprave, što je od mene zahtijevalo da detaljno prikažem mišljenja i jedne i druge grupe učenjaka; onih koji su pri stavu da je pokrivanje lica obavezno kao i pokrivanje glave i onih koji to stavljaju na razinu pohvalnog a ne obaveznog.

Drugo: Obuhvatanje svih šerijatsko-pravnih dokaza koji vode tačnim i plodnim rezultatima i neposmatranje istih parcijalno. Stoga se ova metoda u komparativnom fikhu i zove "sveobuhvatna metoda". Ona zahtijeva detaljno izučavanje tekstova kroz: sve predaje, lance prenosilaca, kontekste rečenica, prenosioce predaja (ravije), gramatiku, sintaksu, značenja manje poznatih riječi itd. Zbog toga bih naglasio da detaljno iznošenje dokaza, koje će pratiti čitavu studiju, ne bi trebalo predstavljati za čitaoce poteškoću.

Treće: Navođenje i precizno tumačenje pravne terminologije koja je djelimično dovela do razmimoilaženja u izricanju pravnih stavova.

Četvrto: Studija će teći ovim redoslijedom:

1 - Prikaz mišljenja i stavova učenjaka

2 - Tumačenje manje poznatih pravnih termina

3 - Iznošenje dokaza svake pravne škole i njihovih stanovišta

4 – Pojedinačna analiza i rasprava dokaza svake škole

5 - Odabiranje prioritetnog prihvatljivog mišljenja (radžih mišljenje)

6 - Zaključak

PRVO POGLAVLJE
Stavovi pravnih škola o pokrivanju lica

1. Hanefijska pravna škola:

Čitavo tijelo osim lica i šaka kod slobodne žene je avret.[2] Djevojci se zabranjuje da otkriva svoje lice pred muškarcima, ne zbog toga što je avret nego zbog straha od fitne (smutnje).[3]

2. Malikijska pravna škola:

Čitavo žensko tijelo je avret osim lica i šaka. Avret slobodne žene pred strancem je cijelo tijelo osim lica i šaka. Dozvoljeno je gledati u ženu ukoliko pogled nije iz želje za naslađivanjem i pod uslovom da ne postoji strah od smutnje.[4] Ibnu Tejmijje je rekao da se sve kod žene smatra avretom, čak i njeni nokti i da je to ustvari mišljenje imama Malika.[5]

3. Šafijska pravna škola:

Cijelo tijelo, osim lica i šaka, je avret.[6] Na drugom mjestu je rekao: "Cijelo tijelo"[7], bez izuzetka.

---

2 Ibnul-Hemmam El-Hanefi "Šerh Fethul-Kadir" 1/225.

3 Ibnu Abidin "Hašijetu Ibnu Abidin": 1/424.

4 "El-Hureši ala muhtesari Halil": 1/347.

5 Ibnu Tejmijje "Hidžabul-mer'e el-muslime", str. 14.

6 En-Nevevi "El-Medžmu': 3/173.

4. Hanbelijska pravna škola:

Cijelo tijelo je avret, čak i nokti.[8] U drugoj predaji od Ahmeda ibnu Hanbela se kaže: "osim lica i šaka". Punoljetna i slobodna žena je cijela avret u namazu, čak i nokti i kosa, osim lica. Jedan dio učenjaka kaže "i šaka". Lice i šake su avret van namaza i gledanje u njih je kao i gledanje u ostale dijelove tijela.[9]

5. Zahirijska pravna škola:

Čitavo tijelo je avret osim lica i šaka. Avret koji treba da se pokrije pred strancem je cijelo tijelo žene osim lica i šaka... I robinja i slobodna žena podliježu istom propisu i među njima nema nikakve razlike.[10]

6. Imam El-Evzai

Cijelo tijelo slobodne žene izuzev lica i šaka se smatra avretom.

---

[7] Hašijetu Kalbubi ve Umejre: 1/177.

[8] Ibnu Tejmijje "Hidžabul-mer'e el-muslime" str. 14-33.

[9] Ibnu Kuddame El-Makdisi "El-Ikna'" lil-Makdisi 1/88 i Keššaful-kinna' od Bejhekija: 1/309.

[10] Ibnu Hazm "El-Mehalla": 3/210.

Objašnjenje manje poznatih stručnih termina

1. *Himar* الخمار = Himar ima značenje svega onoga čim se nešto pokriva. U tom značenju je i himar za ženu kojim ona pokriva glavu[11] Himar je postao poznat u upotrebi kao dio odjeće kojim se pokriva ženska glava.[12] Treba napomenuti da je ovo osnovno značenje riječi himar u kakvoj je upotrebi bio u prvo vrijeme Islama. Danas se himarom naziva odjeća kojom se pokriva čitava glava bez izuzetka. Takvim se smatra u Jordanu, Siriji, Palestini, Iraku i drugim mjestima.

2. Džilbab الجلباب = Ono čime se pokriva čitavo, a ne dio tijela.[13] Kaže se da je to pokrivač, uopće. Neki su ga ograničili na odjevni predmet kojim se pokriva tijelo. El-Dževheri je rekao da je to ogrtač (pokrivač). U "Tadžul-arusu" se spominje da je on široka odjeća, ali ne ogrtač, dok jedni kažu da je džilbab "veo-koprena".[14]

---

[11] Ez-Zubejdi "Tadžul-arus, korijen "hmr".

[12] Er-Ragib El-Isfahani "El-Mufredat", korijen "hmr" str.109.

[13] Ibnu Hazm, "El-Mehalla", 3/217

[14] Tadžul-arus: korijen "džlb": 2/174-175.

3. Hidžab: الحجاب Odjeća kojom žena pokriva svoj avret pred strancima (pred svima onima s kojima može stupiti u bračni odnos).[15]

4. Nikab: النقاب Pokrivanje čitavog lica osim očiju.[16] Kaže se انتقبت المرأة Pokrila je lice.

5. Teberrudž: التبرج Otkrivanje lica. Kada žena otkrije ukrase svoga tijela i lica. Kaže se: " تبرجت Otkrila je lice i u njenom oku se vidjela ljepota pogleda."[17]

6. Sufur: السفور "Seferetil-mer'etu" = Žena je skinula koprenu sa lica, ili ju je bacila, ili odložila.[18]

7. Avret: العورة Dijelovi tijela koji se smatraju stidnim i koje obavezno treba pokriti.[19] "Svaki dio tijela koji je Šeriatom naređen da se mora pokriti."[20]

---

15 Kal'adži i Kunejbi "Mu'džemu lugatil-fukaha': str. 174.

16 Kal'adži i Kunejbi "Mu'džemu lugatil-fukaha': str. 486.

17 Ibnul-Menzur Lisanul-areb, korijen "beredže": 1/2

18 Muhammed Ez-Zubejdi "Tadžul-arus, korijen "sefere" 12/41.

19 Teufik Muftić "Arapsko – srpskohrvatski rječnik": 2/2416.

20 Ibrahim Uneis Zerkani "El-mu'džemul-vesit", korijen "avere" s. 636

DRUGO POGLAVLJE
Dokazi obiju strana oko pitanja obaveznosti ili pohvalnosti pokrivanja lica

PRVO: DOKAZI UČENJAKA KOJI ZAGOVARAJU OBAVEZNOST (VADŽIB) POKRIVANJA LICA:

Prvi dokaz: Kur'anski ajet:

وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا
يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ۖ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ ۖ

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ
أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي
أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي
الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ۖ
وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى
اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

"A reci vjernicama neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim; i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što se samo (bez namjere) ukaže, i neka vela svoja spuste na grudi svoje; neka ukrase svoje ne pokazuju drugima, to mogu samo muževima svojim, ili očevima svojim,

ili očevima muževa svojih, ili sinovima svojim, ili sinovima muževa svojih, ili braći svojoj, ili sinovima braće svoje, ili sinovima sestara svojih, ili prijateljicama svojim, ili muškarcima kojima nisu potrebne žene, ili djeci koja još ne znaju koja su stidna mjesta žena; i neka ne udaraju nogama svojim da bi se čuo zveket nakita njihova koji pokrivaju. I svi se Allahu pokajte, o vjernici, da biste postigli ono što želite." (Suretun-Nur, ajet 31)

U ovom ajetu se nalazi nekoliko dokaza kojima učenjaci, zagovarači obaveznosti pokrivanja lica, pravdaju i podupiru svoje stavove. Prvi takav dokaz ogleda se u riječima: "i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta (osim onoga što je ionako spoljašnje) osim onoga što se samo ukaže.." Ono što je "ionako spoljašnje" jeste ono što se samo ukaže, bez namjere i nijeta. Prihvatimo li ovakvo tumačenje, značenje ajeta bilo bi ovako: "I neka ne pokazuju ukrase svoje nikako, jer one će biti odgovorne za pokrivanje svojih ukrasa, osim za ono što se samo po sebi vidi i što se ne može sakriti. To jeste, čije otkrivanje nije prouzrokovano postupkom i namjerom žene. Za ovo otkrivanje one neće biti odgovorne jer se nije desilo njihovom voljom. U tom slučaju lice i šake su od ukrasa koji je zabranjeno otkriti (javno pokazivati).[21]

---

[21] Muhammed Es-Sabuni "Revaiul-bejan": 2/155.

Vanjski ukrasi su oni koji su sami po sebi vidljivi i čije otkrivanje ne uzrokuje pokazivanje ni jednog dijela tijela. Takav je šal koji žena nosi preko košulje, ogrtača i himara.[22]

Ovako tumačenje kur'anskog ajeta potvrđuju okolnosti i indicije navedene u samom ajetu:

1.Termin (zineh) "ukras" se mnogo puta pojavljuje u Kur'anu u drugačijem značenju nego što mu to u osnovi pripada. Ono što je ovdje interesantno jeste to da se pojavljuje upravo u značenju koje smo gore spomenuli - da se podsjetimo - u značenju vanjske odjeće. Kao takav se pojavljuje u riječima Uzvišenog Allaha: *"O sinovi Ademovi, lijepo se obucite* (خذوا زينتكم) *kada hoćete da namaz obavite.."* (El-E'araf, 31) Ili u drugom ajetu: "Reci: "Ko je zabranio Allahove ukrase (زينة الله) koje je On za robove svoje stvorio..." (El-E'araf, 32) Ili dio u istom ajetu koji smo gore naveli: "..i neka ne udaraju nogama svojim da bi se čuo zveket nakita njihova koji pokrivaju..". (من زينتهن)

Na svim ovim mjestima riječ "zinet" - nakit je upotrijebljena u jednom kontekstu i ovako tumačenje je uglavnom zastupljeno u Kur'anu.[23] Iz navedenih kur'anskih ajeta vidimo da riječ zinet (ukras) označava vanjsku odjeću ili drugu vanjštinu,

---

22 Muhammed Eš-Šenkiti "Edvau'l-bejan": 6/192.

23 Muhammed Eš-Šenkiti "Edvau'l-bejan"": 6/199.

te se prema tome da zaključiti da se pod riječima i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što se samo ukaže, misli na odjeću koju žena ne može sakriti i koja se otkriva prilikom hodanja ili puhanja vjetra.

2. Isto tako riječ "zinet" - ukras u arapskom jeziku označava predmete kojima se žena uljepšava i kiti, kao što su prstenje i drugi nakiti.[24]

3. Izraz "osim onoga što se samo ukaže" nije došao u značenju "osim onoga što one otkriju"[25]. Prema ovome značenju ono što se samo otkrije može biti samo neki dio odjeće ili sama pojava žene.

Drugi dokaz, u istom ajetu, se nalazi u riječima: i neka vela svoja (himar) spuste na grudi svoje;... U obrazloženju ovog ajeta navedimo hadis koji prenosi Buharija od Aiše, radijallahu anha, u kome se kaže: Allah se smilovao ženama prvih muhadžira! Nakon što je objavljen ajet: ". i. neka vela svoja spuste na grudi svoje; razderale su svoje svilene ogrtače, od njih napravile koprene i njima se pokrile. Komentatori hadisa kažu da riječi: "i njima se pokrile" znače pokrile su lica svoja. Spuštanje vela niz grudi se ovako opisuje; Žena stavi himar na glavu a zatim

24 Muhammed Eš-Šenkiti "Edvau'l-bejan"": 6/198.

25 Ibnu Usejmin "El-Hidžab", str.8.

ga prebaci preko desne strane prema lijevoj i na taj način se sva prekrije.[26]

A u predaji koju prenosi Ibnu Ebi Hatem od Safijje bintu Šejbe stoji: "Kada je u suri Nur objavljen ovaj ajet: "...i neka vela svoja spuste niz grudi svoje ..". ljudi su se zaputili svojim ženama citirajući im što je objavljeno u ovoj suri. Poslije toga nije bilo ni jedne žene a da nije uzela svoj ogrtač i stavila ga na glavu, pa su na sabah namazu umotane u šalovima izgledale kao da su im crni gavranovi na glavama.[27] Ibnu Hadžer El-Askalani kaže da riječi "umotane šalovima" znače da su bile pokrivenih lica.[28]

Iz ovih navedenih predaja vidimo da se spuštanjem vela niz grudi nije moglo zaobići pokrivanje lica. Veoma je teško izvesti pokrivanje prsa počevši od glave a da se pri tome zaobiđe lice. Zbog toga veliki broj mufessira, kada opisuje način spuštanja vela, kaže da se taj komad platna (velo ili koprena) spuštao sa glave prema dolje sve dokle doseže.

3. U Allahovim riječima: "... i neka ne udaraju nogama svojim da bi se čuo zveket nakita njihova koji pokrivaju.." se nalazi dokaz za one koji vode računa o analogiji. Poznato je da su žene u doba džahilijjeta a i poslije u Islamu

---

26 Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari": 8/490

27 Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari": 8/490.

28 Pogledaj prethodno djelo. El-Hidžab vessufur": str.89.

nosile nakit i na nogama. To su bile tzv. halhale. Prilikom hoda ili udaranja nogama taj nakit bi zvečao i privlačio pažnju. Allah, subhanehu ve te'ala, je zabranio da žene udaraju nogama iz razloga da ne bi privukle pažnju muškarca i time izazvale smutnju jer bi on, kada bi čuo zveket, direktno usmjerio svoj pogled prema njenim nogama.

Ako zveket nakita na ženskim nogama izaziva i privlači muškarca, onda otkrivanje lica pred muškarcem još više izaziva njegovu pažnju i privlači ga. Lice je središte i izvor ljepote. Prema tome, preče je pokriti lice jer ono više izaziva muškarce od jednih halhala (halke na nogama).

DRUGI DOKAZ:

Allahove riječi:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ ٱلْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن
جَلَٰبِيبِهِنَّ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

*Vjerovjesniče, reci ženama svojim, i kćerima svojim, i ženama vjernika **neka spuste haljine svoje (džilbabe) nizase**. Tako će se najlakše prepoznati pa neće napastvovane biti...."* [29]

Dokaz je u riječima: ***"neka spuste haljine (džilbabe) svoje nizase...*** Džilbab je odjeća

[29] Suretul-Ahzab: 59.

kojom se pokriva cijelo tijelo bez izuzetka. Prema tome naredba obuhvata pokrivanje čitavog tijela u što se ubrajaju i lice i šake. Na ovakvo nas tumačenje navode slijedeće činjenice:

1) Ibnu Abbas isti ajet tumači ovako: "Allah je naredio ženama vjernika, kada izlaze iz svojih kuća radi svojih potreba, da pokriju lice džilbabom, i da otkriju samo jedno oko."[30]

2) Riječi "Tako će se najlakše prepoznati" aludiraju na lice, jer prepoznavanje najčešće biva putem lica.

3) Allahove riječi: "Reci svojim ženama". Sva se ulema slaže po pitanju naredbe pokrivanja lica žena Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i u tome nema nikakve podjele. Zbog toga spominjanje njegovih žena u kontekstu zajedno sa kćerkama i ženama ostalih vjernika upućuje na potvrdu dužnosti pokrivanja lica spuštanjem džilbaba preko čitavog tijela.[31]

4. Da se pod džilbabom misli na odjeću koja pokriva čitavo tijelo govori i "hadis o potvori" u kome se govori o Aiši, radijallahu anha, kada je zaostala za karavanom i zaspala. Došao je Safvan ibnu Mu'attal sa drugom karavanom i prepoznao je. Ona kaže:

---

30 Prenosi Et-Taberi u svom tefsiru: 12/49.

31 Muhammed Eš-Šenkiti "Edvau'l-bejan": 6/586.

فَعَرَفَنِي حِينَ رَآنِي وَكَانَ رَآنِي قَبْلَ الْحِجَابِ فَاسْتَيْقَظْتُ بِاسْتِرْجَاعِهِ حِينَ عَرَفَنِي **فَخَمَّرْتُ وَجْهِي بِجِلْبَابِي**......"

"... I poznao me je kad me je ugledao, jer me je viđao prije naredbe o hidžabu. Probudila sam se u momentu kad me je on prepoznao pa sam pokrila svoje lice džilbabom..."[32] Dokaz je u zadnjem dijelu hadisa gdje Aiša tačno precizira čime se pokriva lice. Ovaj hadis pojašnjava pravu upotrebu džilbaba u ondašnjem vremenu. Shodno njenim riječima, govori se o odjeći koja pokriva čitavo tijelo zajedno sa licem.

TREĆI DOKAZ

Kur'anski ajet:

وَٱلْقَوَٰعِدُ مِنَ ٱلنِّسَآءِ ٱلَّٰتِى لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَن يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَٰتٍۭ بِزِينَةٍ ۖ وَأَن يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

"A starim ženama koje ne žude više za udajom nije grijeh da odlože ogrtače svoje, ali ne pokazujući ona mjesta na kojima se ukrasi nose; a bolje im je da budu kreposne. A Allah sve čuje i sve zna."[33]

---

[32] Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari" hadis broj 4381- poglavlje Tefsirul-Kur'an.

[33] Suretun-Nur: 60.

Pod ogrtačem u spomenutom ajetu se misli na džilbab o kome smo već govorili. Prema tome, značenje ajeta bi bilo ovako; "Starim ženama je dozvoljeno da skinu džilbabe, i to samo onda kada više ne žude za udajom". Znači, radi se o izuzetku i olakšici prema starim ženama. Ako je Kur'an dozvolio staroj ženi koja više ne žudi za udajom da može odložiti džilbab, onda je djevojka obavezna da ga ne odlaže i obavezna je njime pokriti cijelo tijelo.

ČETVRTI DOKAZ

Kur'anski ajet:

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ

"... A ako od njih (žena) nešto tražite, tražite to od njih iza zastora. To je čistije i za vaša i za njihova srca..." (Suretul-Ahzab, ajet 53)

Ovo je prvi ajet koji je objavljen o hidžabu. To se desilo šeste godine po hidžri. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je odmah naredio svojim ženama i ženama vjernika da se pokriju. Prema velikom broju mufessira Kur'ana ovaj ajet nije vezan samo za Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, žene kako se to želi reći, već i za ostale vjernice koje su živjele zajedno sa Poslanikovim ženama a i za sve kasnije generacije. Ovdje se u obzir uzima pravilo iz usuli-fikha (pravne metodologije) koje glasi "El-ibretu li umumil-lafzi, la

li husususis-sebeb" - العبرة لعموم اللفظ لا لخصوص السبب"

što znači: "Treba uvažiti općenito značenje riječi, a ne samo motive, koji su doveli do stanovitog propisa". Iako ostale vjernice nisu bile razlogom ili povodom silaska ajeta o hidžabu, one ulaze pod njegov propis. Prema tome, u ajetu je striktna naredba i ostalim vjernicama da direktni kontakt sa muškarcima ne smije biti licem u lice, već iza zastora kako je Kur'an i naredio: "... *iza zastora...*"

Ako prihvatimo da se ova naredba odnosi i na sve vjernice pored Poslanikovih žena, onda trebamo reći i to da se zastor kod Poslanikovih, sallallahu alejhi ve sellem, žena, a koji se spominje u ovom ajetu, sastojao od pokrivanja čitavog tijela zajedno sa rukama i licem.

PETI DOKAZ

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ مُوَرِّقٍ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ **الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ فَإِذَا خَرَجَتِ اسْتَشْرَفَهَا الشَّيْطَانُ** قَالَ أَبو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ *

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "Žena je avret, pa kada izađe (van kuće) šejtan joj je pratilac."[34]

---

[34] Hadis prenosi Et-Tirmizi "Sunen Et-Tirmizi": 3/476, br. 1173.

Prema vanjskom značenju hadisa, vidimo da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nazvao čitavo žensko tijelo avretom. Avret u cijelosti a ne samo strogo intimne dijelove kao što je to uobičajeno. Prema ovome hadisu u čiju autentičnost nema sumnje (svi njegovi prenosioci su pouzdani) u područje avreta ulazi i lice, te ga prema pravilu treba pokriti.

ŠESTI DOKAZ

Hadis kojeg prenosi Enes ibnu Malik, radijallahu anhu, u kome se kaže:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ يَعْنِي ابْنَ سُلَيْمَانَ عَنِ الْجَعْدِ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ تَزَوَّجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ بِأَهْلِهِ قَالَ فَصَنَعَتْ أُمِّي أُمُّ سُلَيْمٍ حَيْسًا فَجَعَلَتْهُ فِي تَوْرٍ فَقَالَتْ يَا أَنَسُ اذْهَبْ بِهَذَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْ بَعَثَتْ بِهَذَا إِلَيْكَ أُمِّي وَهِيَ تُقْرِئُكَ السَّلَامَ وَتَقُولُ إِنَّ هَذَا لَكَ مِنَّا قَلِيلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَذَهَبْتُ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ إِنَّ أُمِّي تُقْرِئُكَ السَّلَامَ وَتَقُولُ إِنَّ هَذَا لَكَ مِنَّا قَلِيلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ ضَعْهُ ثُمَّ قَالَ اذْهَبْ فَادْعُ لِي فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا وَمَنْ لَقِيتَ وَسَمَّى رِجَالًا قَالَ فَدَعَوْتُ مَنْ سَمَّى وَمَنْ لَقِيتُ قَالَ قُلْتُ لِأَنَسٍ عَدَدَ كَمْ كَانُوا قَالَ زُهَاءَ ثَلَاثِ مِائَةٍ وَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَنَسُ هَاتِ التَّوْرَ قَالَ فَدَخَلُوا حَتَّى امْتَلَأَتِ الصُّفَّةُ وَالْحُجْرَةُ

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَتَحَلَّقْ عَشَرَةٌ عَشَرَةٌ وَلْيَأْكُلْ كُلُّ إِنْسَانٍ مِمَّا يَلِيهِ قَالَ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا قَالَ فَخَرَجَتْ طَائِفَةٌ وَدَخَلَتْ طَائِفَةٌ حَتَّى أَكَلُوا كُلُّهُمْ فَقَالَ لِي يَا أَنَسُ ارْفَعْ قَالَ فَرَفَعْتُ فَمَا أَدْرِي حِينَ وَضَعْتُ كَانَ أَكْثَرَ أَمْ حِينَ رَفَعْتُ قَالَ وَجَلَسَ طَوَائِفُ مِنْهُمْ يَتَحَدَّثُونَ فِي بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ **وَزَوْجَتُهُ مُوَلِّيَةٌ وَجْهَهَا إِلَى الْحَائِطِ** فَثَقُلُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ عَلَى نِسَائِهِ ثُمَّ رَجَعَ فَلَمَّا رَأَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ رَجَعَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ ثَقُلُوا عَلَيْهِ قَالَ فَابْتَدَرُوا الْبَابَ فَخَرَجُوا كُلُّهُمْ وَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَرْخَى السِّتْرَ وَدَخَلَ وَأَنَا جَالِسٌ فِي الْحُجْرَةِ فَلَمْ يَلْبَثْ إِلاَ يَسِيرًا حَتَّى خَرَجَ عَلَيَّ وَأُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَرَأَهُنَّ عَلَى النَّاسِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ) إِلَى آخِرِ الآيَةِ قَالَ الْجَعْدُ قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَا أَحْدَثُ النَّاسِ عَهْدًا بِهَذِهِ الآيَاتِ وَحُجِبْنَ نِسَاءُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ *

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, se oženio i sa svojom ženom ušao u kuću. Moja majka Ummu Sulejm je napravila jelo od hurmi, mlijeka i masla. Stavila ga je u veliki lonac i rekla

mi: "Enese, idi odnesi ovo Poslaniku i reci mu: "Poslala ti je ovo moja mati. Ona ti šalje selame i kaže da je ovo malo od nas." Otišao sam do Poslanika i rekao mu ono što mi je majka naredila. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, mi je rekao: "Ostavi to i idi i pozovi mi tog i tog, i koga god usput sretneš. Imenovao mi je neke ljude i ja sam ih pozvao. Potom je Poslanik naredio da se iznese lonac sa jelom i oni su svi jeli iz njega. Kada bi jedna grupa jela i zasitila se izašla bi a druga grupa ljudi bi ulazila i jela. Jedna grupa njih se zadržala u kući Resulullahovoj i pričala. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je sjedio, a njegova žena je licem bila okrenuta prema zidu. Njihovo dugačko sijelenje je veoma teško palo Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, pa je on izašao i otišao do svojih žena, a potom se vratio i njih zatekao kako pričaju. [35]

Kao što vidimo iz teksta hadisa dokaz se nalazi u riječima: "...a njegova žena je licem bila okrenuta prema zidu..." Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, žena Zejneb nije rod ashabima i zbog toga je ona okrenula svoje lice od njih. Njeno okretanje lica od muškaraca govori o dužnosti skrivanja lica pred strancima. Jer, da nije dužnost pokriti lice njegova žena ga ne bi krila pred ashabima (njegovim drugovima), već bi

---

[35] Muslim ibnul-Hudždžadž El-Kušejri "Sahih Muslim" u poglavlju "O ženidbi", hadis 2/1051 i Tirmizi u "Tefsirul-Kur'an": 5/333, hadis 3218.

sjedili zajedno i ona bi bila okrenuta prema njima kao što se to danas kod nas radi.

SEDMI DOKAZ

Hadis koji prenosi Hafsa u kome kaže:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ هُوَ ابْنُ سَلامٍ قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُالْوَهَّابِ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ
حَفْصَةَ قَالَتْ كُنَّا نَمْنَعُ عَوَاتِقَنَا أَنْ يَخْرُجْنَ فِي الْعِيدَيْنِ فَقَدِمَتِ امْرَأَةٌ
فَنَزَلَتْ قَصْرَ بَنِي خَلَفٍ فَحَدَّثَتْ عَنْ أُخْتِهَا وَكَانَ زَوْجُ أُخْتِهَا غَزَا مَعَ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ غَزْوَةً وَكَانَتْ أُخْتِي مَعَهُ فِي
سِتٍّ قَالَتْ كُنَّا نُدَاوِي الْكَلْمَى وَنَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى فَسَأَلَتْ أُخْتِي
النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ **أَعَلَى إِحْدَانَا بَأْسٌ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهَا**
جِلْبَابٌ أَنْ لا تَخْرُجَ قَالَ لِتُلْبِسْهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا وَلْتَشْهَدِ الْخَيْرَ
وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ فَلَمَّا قَدِمَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ سَأَلْتُهَا أَسَمِعْتِ النَّبِيَّ صَلَّى
اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ بِأَبِي نَعَمْ وَكَانَتْ لا تَذْكُرُهُ إِلا قَالَتْ بِأَبِي
سَمِعْتُهُ يَقُولُ يَخْرُجُ الْعَوَاتِقُ وَذَوَاتُ الْخُدُورِ أَوِ الْعَوَاتِقُ ذَوَاتُ الْخُدُورِ
وَالْحُيَّضُ وَلْيَشْهَدْنَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُؤْمِنِينَ وَيَعْتَزِلُ الْحُيَّضُ الْمُصَلَّى
قَالَتْ حَفْصَةُ فَقُلْتُ الْحُيَّضُ فَقَالَتْ أَلَيْسَ تَشْهَدُ عَرَفَةَ وَكَذَا وَكَذَا *

“Zabranjivale smo svojim robinjama da izlaze za vrijeme bajrama. Došla je jedna žena i odsjela u dvorcu Beni Halefa. Pričala je o svojoj sestri čiji je muž bio u dvanaest vojnih pohoda zajedno sa Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem. Kaže ona: “Moja sestra je bila u šest pohoda zajedno sa

njim, liječile smo ranjene i brinule se o bolesnima. Pitala je Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: "Da *li* smeta ako neka od nas nema džilbaba da izađe iz kuće (bez njega)?" On joj je odgovorio: "Neka ga pozajmi od svoje prijateljice, i neka prisustvuje dobru i dovama vjernika... "[36]

Iz spomenutog hadisa vidimo da Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije dozvolio ni u kom slučaju da žena izađe van kuće bez džilbaba. A ona koja nema svoga džilbaba neka ga pozajmi od svoje prijateljice.

Već smo prije spomenuli da džilbab označava odjeću kojom se pokriva čitavo tijelo u što spada i lice. Prema tome, ovaj nas hadis upućuje na obaveznost pokrivanja lica prilikom izlaska iz kuće. Jer da nije dužnost pokriti lice, značilo bi da žena može izaći vani i bez džilbaba što se, naravno, kosi i sa kur'anskim i sa hadiskim tekstovima.

OSMI DOKAZ

Hadis u kome stoji:

حَدَّثَنَا سُوَيْدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ نَبْهَانَ مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ حَدَّثَتْهُ أَنَّهَا كَانَتْ عِنْدَ

[36] Prenosi El-Buhari u "Sahiul-Buhari" poglavlje "Hajd": 1/423, h. 424 i u poglavlju "Namaz" 1/466 h. 351 i u poglavlju"Dva bajrama": 2/469. Muslim u poglavlju "Dva bajrama" 2/606".

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَيْمُونَةُ قَالَتْ فَبَيْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ أَقْبَلَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ فَدَخَلَ عَلَيْهِ وَذَلِكَ بَعْدَ مَا أُمِرْنَا بِالْحِجَابِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احْتَجِبَا مِنْهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْسَ هُوَ أَعْمَى لا يُبْصِرُنَا وَلا يَعْرِفُنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفَعَمْيَاوَانِ أَنْتُمَا أَلَسْتُمَا تُبْصِرَانِهِ قَالَ أَبو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ *

Od Ummu Seleme se prenosi da je ona zajedno sa Mejmunom bila kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: "Dok smo tako sjedile došao je Ibnu Ummi Mektum kod Resulullaha, nakon što nam je naređen hidžab. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nam se obratio: "Pokrijte se pred njim"! Rekla sam: Zar on nije slijep, Božiji Poslaniče? Ne vidi nas niti nas poznaje?" On reče: "A jeste li vi slijepe, zar vi ne vidite njega?"[37]

Dokaz je u stavu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, prema svojim ženama prilikom ulaska u kuću slijepog Ibnu Umi Mektuma. Naredio im je da se pokriju upotrijebivši izraz احْتَجِبَا مِنْهُ što znači pokrijte svoje glave lice i vrat. Tako nas i ovaj hadis upućuje na obaveznost pokrivanja lica pred strancima. Iako je slučaj vezan za Poslanikove,

---

37 Ebu Isa Et-Tirmizi "Sunen Et-Tirmizi u "Edeb" 5/94 h. 2778 i Ebu Davud "Sunen Ebi Davud" "Odijevanje" 4/361-362 h.4112.

sallallahu alejhi ve sellem, žene propis se ne može ograničiti samo na njih već je i na ostalim vjernicama da ih u tome slijede. Da su kojim slučajem bile neke druge žene pred Ibnu Ummi Mektumom, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bi na isti način reagovao. Ovdje je dokaz pojačan i činjenicom da je spomenuti ashab bio slijep. Kako bi tek Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reagovao da on nije bio slijep?

DEVETI DOKAZ

Hadis Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u kome stoji:

أَخْبَرَنَا نُوحُ بْنُ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ مِنَ الْخُيَلَاءِ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَيْفَ تَصْنَعُ النِّسَاءُ بِذُيُولِهِنَّ قَالَ تُرْخِينَهُ شِبْرًا قَالَتْ إِذًا تَنْكَشِفَ أَقْدَامُهُنَّ قَالَ تُرْخِينَهُ ذِرَاعًا لَا تَزِدْنَ عَلَيْهِ *

Od Ibnu Omera, radijallahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko pusti svoju odjeću iz oholosti, neće ga Allah na Sudnjem danu ni pogledati. Čuvši to Ummu Selema je rekla: Božiji Poslaniče, pa kako će onda žene učiniti sa krajevima svoje odjeće (Pošto one svakako nose odjeću dužu od članaka)? On reče: Pustite je za pedalj i nemojte više." Ona opet upita: "A ako im se otkriju stopala?" On

odgovori: "Pustite odjeću za lakat duže od članaka i nemojte više od toga."[38]

Prema vanjskom značenju hadisa vidimo da je žena dužna pokriti stopala kako se ne bi vidjele noge prilikom hodanja, ili kako bi otkrivanje stopala bilo put da se ženi otkrije noga. Nema sumnje da je otkrivanje stopala manje izazovno od otkrivanja lica. Pa kako je onda naređeno da se pokrije ono što je manje izazovno a da se ne pokrije ono što je više izazovno (u ovom slučaju lice) kao središte ukrasa i ljepote i što više privlači pažnju muškarca. Ni jednom muškarcu neće privući i pobuditi mu pažnju samo stopalo, ali će ga itekako privući lijepo lice. U Allahovom zakonu nema kontradikcije i svaki propis ima svoju svrhu i razlog. Ako postoji naredba o pokrivanju stopala samo zato što je stopalo a ne postoji naredba o pokrivanju nečega izazovnijeg od stopala kao što je lice, onda bismo u tom slučaju morali priznati postojanje kontradiktornosti u Šeriatu - neka nas Allah toga sačuva.[39]

---

38 En-Nesai "Sunen En-Nesai" "Zinet" 8/209 h.5336.

39 Pogledajte šta o ovome kaže Ibnu Usejmin u knjizi "El-Hidžab" str.11.

DESETI DOKAZ

Hadis kojeg prenosi Mugire ibnu Šu'be:

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الرَّبِيعِ أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُزَنِيِّ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْتُ لَهُ امْرَأَةً أَخْطُبُهَا فَقَالَ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ يُؤْدَمَ بَيْنَكُمَا فَأَتَيْتُ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ فَخَطَبْتُهَا إِلَى أَبَوَيْهَا وَأَخْبَرْتُهُمَا بِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَأَنَّهُمَا كَرِهَا ذَلِكَ قَالَ فَسَمِعَتْ ذَلِكَ الْمَرْأَةُ وَهِيَ فِي خِدْرِهَا فَقَالَتْ إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَكَ أَنْ تَنْظُرَ فَانْظُرْ وَإِلا فَأَنْشُدُكَ كَأَنَّهَا أَعْظَمَتْ ذَلِكَ قَالَ فَنَظَرْتُ إِلَيْهَا فَتَزَوَّجْتُهَا فَذَكَرَ مِنْ مُوَافَقَتِهَا *

Od Mugire ibnu Šu'be se prenosi da je rekao: "Došao sam Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i spomenuo mu ženu koju sam htio vjeriti. Rekao mi je: "Idi i vidi je, jer je viđenje bitno zbog budućeg života." Dođoh Ensarijki koju sam htio vjeriti. Zatražio sam je pred njenim roditeljima i rekao im ono što je meni rekao Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. Čini mi se da im nije bilo drago zbog toga. Zatim sam čuo djevojku kako iz svoga kutka sobe govori: "Ako ti je Poslanik naredio da pogledaš, onda pogledaj, a ako nije onda te zaklinjem Allahom da to ne činiš. U tom momentu mu se ona učinila divnom. Kaže

Mugire: "Pogledao sam u nju i oženio je. Potom je spomenuo njen pristanak."[40]

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao Mugiri da pogleda svoju buduću ženu prije nego je zaruči. Iz hadisa se jasno vidi da nije dozvoljeno da iko vidi žensko lice osim vjerenika (zaručnika). Dalje se iz hadisa vidi da je Mugire na osnovu Poslanikove preporuke zahtijevao od roditelja da vidi lice djevojke. Da bi se nešto tražilo da se vidi, mora prethodno da bude nevidljivo, tj. pokriveno. Znači nema smisla tražiti nešto da se vidi ako je ono već samo po sebi vildljivo i otkriveno. Iz toga zaključujemo da je ova djevojka bila pokrivenog lica, a da je Mugire tražio da je vidi jer ima pravo na to s obzirom da je zaručnik. Drugo, djevojka je bila u istoj sobi (u jednom dijelu sobe). Da nije bila pokrivena, zahtijev za viđenjem, također, ne bi imao smisla jer je ona već vidljiva i otkrivena. Roditeljima djevojke nije bilo drago da je Mugire vidi jer su smatrali da je to protivno njihovim dotadašnjim navikama. Djevojka dozvoljava da je Mugire pogleda onda kada je čula da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, to naredio: "Ako ti je Poslanik naredio da pogledaš, onda pogledaj,..." Muhaddisi također, ovako tumače navedeni hadis, i za potvrdu ovakvog tumačenja

---

40 Ibnu Madže "Sunen Ibnu Madže" "Nikah", poglavlje "Gledanje u ženu koju hoće da oženi" 1/314 h. 1866.

navode drugi hadis koji prenosi Muhammed ibnu Mesleme u kome on kaže:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ حَجَّاجٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ عَمِّهِ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ قَالَ خَطَبْتُ امْرَأَةً فَجَعَلْتُ أَتَخَبَّأُ لَهَا حَتَّى نَظَرْتُ إِلَيْهَا فِي نَخْلٍ لَهَا فَقِيلَ لَهُ أَتَفْعَلُ هَذَا وَأَنْتَ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا أَلْقَى اللَّهُ فِي قَلْبِ امْرِئٍ خِطْبَةَ امْرَأَةٍ فَلا بَأْسَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهَا *

"Zaručio sam jednu djevojku i vrebao priliku da je vidim. Uspio sam na kraju da je vidim ispod njene palme. Neko mu je rekao: "Kako možeš činiti to (gledati u ženu), a ti si ashab Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem? On je odgovorio: "Čuo sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, gdje kaže: "**Kada Allah u srce čovjeka ubaci želju da zaruči neku ženu, ne smeta mu da je pogleda.**"[41]

I drugi hadis u kome se kaže:

حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ أَوْ حُمَيْدَةَ الشَّكُّ مِنْ زُهَيْرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ **إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمُ امْرَأَةً فَلا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهَا إِذَا كَانَ إِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَيْهَا لِخِطْبَتِهِ وَإِنْ كَانَتْ لا تَعْلَمُ** *

---

41 Ibnu Madže, "Nikah" 1/313 hadis 1864.

"Kada se neko od vas zaruči, nema nikakve smetnje (nije mu grijeh) da pogleda u zaručnicu u slučaju da mu je cilj pogleda zaruka, pa makar to ona i ne znala."[42]

Kao što vidimo iz navedenih sahih hadisa, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je potencirao da zaručnik pogleda svoju zaručnicu koju želi oženiti. Žena je prethodno morala biti pokrivena, jer da nije bila pokrivena preporuka o gledanju u njeno lice ne bi imala smisla. A to što je čovjeku, koji hoće da zaruči ženu, dozvoljeno da je vidi, govori nam da se radi o izuzetku u kojem je dozvoljeno vidjeti žensko lice. Jedan od izuzetaka je zaručnik.

JEDANAESTI DOKAZ

Hadis kojeg prenosi Abdullah ibnu Mes'ud:

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي شَقِيقٌ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَاللهِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لا تُبَاشِرِ الْمَرْأَةُ الْمَرْأَةَ فَتَنْعَتَهَا لِزَوْجِهَا كَأَنَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا *

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "Neka ni jedna žena ne opisuje drugu ženu pred svojim mužem tako da mu dočarava njen izgled, kao da on gleda u nju."[43]

---

[42] Ahmed ibnu Hanbel "Musned Ahmed ibni Hanbela", broj 22496.

[43] Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari" "En-Nikah" 9/338 hadis 5240-5241.

Na prvi pogled u hadis možemo sebi postaviti pitanje: "U čemu je ovdje dokaz i zašto smo naveli ovaj hadis?" Da, dokaz imamo. U spomenutom hadisu uočavamo da je skrivanje žene od pogleda muškarca s kojim može stupiti u brak propisano i legalno. To se vidi iz Poslanikove zabrane upućene svim suprugama da pred svojim muževima opisuju tuđe žene. Jer, da ne treba biti skrivena ne bi bilo potrebe da im se zabranjuje da ih opisuju. Neposredno gledanje u ženu je u svakom slučaju teže nego li njen opis iz usta drugog. Isto tako, ako kažemo da lice ne treba pokriti, ima li onda smisla opis izgleda dotične žene pred mužem ako je i on sam u mogućnosti da joj vidi lice i da tako spozna je li lijepa ili ne. U većini slučajeva ono što se opisuje pred drugima jeste lice i ono što ga čini lijepim (oči, usta, trepavice itd.)[44]

DVANAESTI DOKAZ

قال ابن هشام: وذكر عبد الله بن جعفر بن المسور بن مخرمة، عن أبي عون، قال: كَانَ مِنْ أمرِ بَنِي قَيْنُقَاعٍ أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الْعَرَبِ قَدَّمَتْ بِجَلْبٍ لَهَا فَبَاعَتْهُ بِسوُقِ بَنِي قَيْنُقَاعٍ وَجَلَسَتْ إِلَى صائِغٍ بِهَا فَجَعَلوُا يُرِيدونَهَا عَلَى كَشْفِ وَجْهِهَا فَأَبَتْ فَعَمِدَ الصَّائِغُ إِلَى طَرَفِ ثَوْبِهَا فَعَقَدَهُ إِلَى ظَهْرِهَا فَلَماَّ قَامَتْ انْكَشَفَتْ سَوْءَتُهَا فَضَحِكوُا بِهَا فَصاَحَتْ فَوَثَبَ

[44] Pogledaj knjigu "El-Hidžabu ves-sufur" Ibnu Baz str. 117,118.

رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى الصَّائِغِ فَقَتَلَهُ وَكَانَ يَهُودِيًّا وَشَدَّتِ الْيَهُودُ عَلَى الْمُسْلِمِ فَقَتَلُوهُ فَاسْتَصْرَخَ أَهْلُ الْمُسْلِمِ الْمُسْلِمِينَ عَلَى الْيَهُودِ فَغَضِبَ الْمُسْلِمُونَ فَوَقَعَ الشَّرُّ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ بَنِي قَيْنُقَاعٍ.

Događaj koji prenosi Ibnu Hišam u svojoj Siri od Ebi Avna "da je žena Arapka, došla na pijacu Benu Kajnuka'a da proda neku robu. Prodala je robu, a zatim je otišla zlataru. Jevreji se okupiše oko nje i zatražiše da otkrije lice. Ona to odbi, a zlatar priđe i jedan joj dio vela zakači preko njenih leđa. Kada je ustala, veo se zategnu i otkri joj se dio tijela. Svi joj se nasmijaše, a ona vrisnu. Jedan musliman skoči na zlatara i ubi ga. Zatim Jevreji ubiše muslimana. Rodbina ubijenog muslimana pozove u pomoć ostale muslimane i tako dođe do tuče sa jevrejima Benu Kajnuka'a."[45]

Vidjeli smo da je povod ovog događaja namjera Jevreja da otkrije muslimanki lice. To se desilo kada je ona ušla u njihovu čaršiju radi nekog posla...Poznato je da mržnja Jevreja prema muslimanima i Islamu nema granica. U to vrijeme mušrici su izgubili na Bedru na što su Jevreji uputili riječi izazova Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "Kada bi s nama zaratio, znao bi da smo mi pravi ratnici, kakve nisi sreo." (Žele reći da su

---

[45] Ibnu Hišam "Sira": 2/47,48 ili u novoj štampi 1987g. knjiga 3 str. 5. Pogledati prijevod knjige "Zapečaćeni džennetski napitak" str. 262.

oni hrabriji od Kurejšija koji izgubiše na Bedru). Znači, ovim događajem sa muslimankom situacija je kulminirala i poslije se desila opsada, predaja i iseljenje Benu Kajnuka'a.

Ono što je nama ovdje bitno jeste pitanje izgleda hidžaba koji je propisan ženi muslimanki. Iz teksta se jasno vidi da on obuhvata i pokrivanje lica. Inače ova žena ne bi imala nikakve potrebe da ide putem pokrivenog lica. Da njeno pokrivanje lica nije odaziv propisu vjere koja to od nje zahtijeva, ne bi imalo šta Jevreje navesti da urade ono što su uradili. Oni su htjeli povrijediti vjerske osjećaje koji su se jasno vidjeli na njenom izgledu.[46] Ova muslimanka nije jedna od Poslanikovih žena pa da možemo reći da je pokrivala lice samo zato što je to njegovim ženama naređeno. To što je ova žena pokrivala lice i što je Jevrejima upravo to smetalo govori nam da su muslimanke, pored Poslanikovih, sallallahu alejhi ve sellem, žena također, pokrivale lice. Sve ovo nas upućuje na zaključak da je pokrivanje lica vjerska obaveza a ne običaj jednog naroda.

[46] Nažalost mnogi naši muslimani danas postupaju slično ovim Jevrejima kada vide ženu pokrivenog lica.

TRINAESTI DOKAZ

Hadis koji prenosi Aiša, radijallahu anha:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ الرُّكْبَانُ يَمُرُّونَ بِنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْرِمَاتٌ فَإِذَا حَاذَوْا بِنَا سَدَلَتْ إِحْدَانَا جِلْبَابَهَا مِنْ رَأْسِهَا عَلَى وَجْهِهَا فَإِذَا جَاوَزُونَا كَشَفْنَاهُ*

"Od Aiše se prenosi da je rekla: "Dok smo bile u ihramima na hadždžu sa Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, pored nas bi prolazili konjanici. Kada bi nam se približili svaka od nas bi pokrila svoje lice džilbabom. A kada bi nas prošli, ponovo bi ga otkrile."[47]

U ovom hadisu imamo dva elementa na osnovu kojih se može dokazati obaveznost pokrivanja lica. Prvi se ogleda u činjenici da su sa Aišom na hadždžu bile i druge vjernice a ne samo Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, žene. Ostale vjernice su, kako se vidi iz hadisa, također pokrivale lice kada bi naišli konjanici. Za vrijeme hadžskih obreda žena treba otkriti lice. Taj propis se spominje u hadisu kojeg prenosi Ibnu Omer:

أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ...... وَلَا تَنْتَقِبُ الْمَرْأَةُ الْمحرمة وَلا تَلْبَسُ الْقُفَّازَيْنِ *

---

[47] Ebu Davud u "Obredi hadždža", 2/416 hadis 1833 i Ahmed ibnu Hanbel: 6/30 "Musnedul-Ensar".

"Neka žena u ihramima ne pokriva lice i neka ne oblači rukavice."[48]

Odmah se, fikhskim pravilom o suprotnom shvatanju مفهوم المخالفة, da zaključiti da žena van hadždža mora pokriti lice. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, joj je zabranio da ga pokriva u toku hadždža, što znači da je ona van hadždža naravno pokrivena, tj. da mora biti pokrivena. Inače, Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, zabrana pokrivanja za vrijeme hadždža ne bi imala nikakvog smisla.

Drugi elemenat spomenut u hadisu na osnovu kojeg zaključujemo da je pokrivanje lica vjerska obaveza jeste to što je Aiša spomenula da su se one pokrile džilbabom, سَدَلَتْ إِحْدَانَا جِلْبَابَهَا مِنْ رَأْسِهَا عَلَى وَجْهِهَا a znamo da džilbab označava odjeću kojom se pokriva čitavo tijelo. Allah, dželle šanuhu, je naredio u ajetu, kojeg smo već spominjali, iz sure El-Ahzab da se pored Poslanikovih žena i kćerki džilbabom pokriju i ostale vjernice, i pri tome je upotrijebio izraz جَلَابِيبِهِنَّ (džilbabi).

---

[48] Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari" "Hadždž" 4/52,br. 1838.

ČETRNAESTI DOKAZ

Hadis u Buharijinoj zbirci kojeg prenosi Aiša, radijallahu anha:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ كُنَّ نِسَاءُ الْمُؤْمِنَاتِ يَشْهَدْنَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْفَجْرِ مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ ثُمَّ يَنْقَلِبْنَ إِلَى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِينَ الصَّلَاةَ لَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْغَلَسِ *

"Vjernice bi zajedno sa Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, prisustvovale sabah-namazu. Pri tome su bile umotane مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ u "odjeću koja pokriva čitavo tijelo". Po završetku namaza bi se vraćale kućama, a od tame noći ih niko ne bi mogao prepoznati."[49] (U drugom rivajetu: "Jedna drugu nisu mogle prepoznati").

Iz hadisa vidimo slijedeće; ženama muslimankama je dozvoljeno prisustvovanje namazu u džematu. To pravo ne smije niko da im osporava. Isto tako iz hadisa vidimo da kada idu na namaz u džemat trebaju biti pokrivenog lica. Da trebaju biti pokrivenog lica vidimo iz prakse prvih muslimanki u Medini. One su pokrivale svoja

---

[49] Hadis prenosi El-Buhari: U "Namaska vremena" 2/54, hadis 578, Muslim: 1/445, hadis 645, Ebu Davud: 1/293, hadis 423, En-Nesai: 1/271, hadis 545, Ibnu Madže: 1/221, hadis 2129 i Ahmed: 6/37,178,238,258..

lica i takve dolazile na namaz. Prema tome, na ostalim je vjernicama da pokrivaju svoja lica. U hadisu je spomenut izraz مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ što znači odjeću kojom se pokriva čitavo tijelo u što spada i lice. Pogotovo to potvrđuju i drugi rivajeti u kojima se spominje "da jedna drugu nisu prepoznavale". A nisu se prepoznavale zato što su sve bile pokrivene. A uz to je još bila i noć.

PETNAESTI DOKAZ

Hadis u kome je riječ himar došla u značenju pokrivanja čitave glave. Bilježi ga Ebu Davud od Ummu Seleme, radijallahu anha.

حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ ح و حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ وَهْبٍ مَوْلَى أَبِي أَحْمَدَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا وَهِيَ تَخْتَمِرُ فَقَالَ لَيَّةً لا لَيَّتَيْنِ قَالَ أَبو دَاود مَعْنَى قَوْلِهِ لَيَّةً لا لَيَّتَيْنِ يَقُولُ لا تَعْتَمُّ مِثْلَ الرَّجُلِ لا تُكَرِّرُهُ طَاقًا أَوْ طَاقَيْنِ *

"Od Ummu Seleme se prenosi da Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao kod nje u momentu kada se ona pokrivala وَهِيَ تَخْتَمِرُ. Rekao joj je: "Obavij jednom, nemoj dvaput." Ebu Davud kaže: da riječi لَيَّةً لا لَيَّتَيْنِ znače da žena treba da

se obavije jedanput (jedan sloj) a ne dvaputa (dva sloja) kao što to čine muškarci."[50]

Što se tiče spomenutog hadisa, hadiski učenjaci kažu da u njemu spomenuti himar označava odjeću kojom se pokriva glava, kosa i lice. Ummu Selema je u momentu kada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ulazio pokrivala glavu, lice i kosu. Riječ himar koja je u ovom hadisu došla u značenju odjeće kojom se pokriva čitavo tijelo temeljni je dokaz kojim se potvrđuje dužnost pokrivanja lica. Ovaj hadis pojašnjava ajete i ostale hadise u kojim je spomenuta riječ "himar" (pogledaj 31. Ajet sure En-Nur i hadis Fatime bintu Kajs i druge hadise).

ŠESNAESTI DOKAZ

Fetve koje su zabilježene od ashaba, kao što su Abdullah ibnu Mes'ud, Ibnu Abbas i Aiša, radijallahu anhum.

Abdullah ibnu Mes'ud je Allahove riječi إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا "osim onoga što je ionako spoljašnje" protumačio "vanjskom odjećom". Rekao je da su lice i šake unutrašnji ukrasi koji se ne smiju pokazivati osim onima kojima je Allah dozvolio, a koji su spomenuti u suri En-Nur 31. ajet.[51]

---

[50] Ebu Davud "Sunen Ebi Davud" "El-Libas": 4/363, hadis 4115.

[51] Prenosi Et-Taberi u svom Tefsiru: 10/117.

Abdullah ibnu Abbas, radijallahu anhu, komentarišući riječi يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلاَبِيبِهِنَّ "Neka spuste svoje džilbabe niza se", kaže: "Allah je naredio vjernicama da kada izlaze iz svojih kuća radi nekih potreba da pokriju džilbabom svoja lica tako što će ga pustiti od glave preko lica prema dole, i da pri tome otkriju samo jedno oko."[52]

Aiša, radijallahu anha, kaže: "Žena će se pokriti tako što će spustiti džilbab niza se, od glave preko lica."[53]

SEDAMNAESTI DOKAZ

Analogija i razum

Ovaj dokaz se ogleda u više poddokaza koje ćemo ovdje redom iznijeti:

1) Znamo da je Uzvišeni Allah naredio ženi da pokrije stopala. Kako je moguće da joj je naredio da pokrije stopala a da joj nije naredio pokrivanje lica? Kada bismo vršili usporedbu ova dva dijela tijela, došli bismo do zaključka da je lice izazovnije i da je ono središte ljepote. Na njemu se sve ogleda i ono, za razliku od stopala, privlači ili odbija muškarca. Svakodnevni život potvrđuje ovakvo rezonovanje. Naime, kada muškarac želi da se oženi i krene zagledati djevojke, prvo u što gleda jeste lice. Ako je ono

---

52 Prenosi Et-Taberi u svom Tefsiru: 12/49.

53 Pogledaj knjigu Ibnu Baz "El-Hidžab vessufur", str. 132.

lijepo svidjet će mu se mlada, a ako je pak malo manje lijepo otići će i neće je oženiti. Nijedan muškarac ne gleda u stopala prilikom izbora bračnog druga, osim ako je, ne daj Bože, na stopalu kakva tjelesna mahana. Pošto je lice ono u što se najviše gleda, po logici, preče je da ono bude pokriveno.

2) Fikhsko pravilo glasi: "Otklanjanje štete i puteva koji vode njoj je preče od pribavljanja koristi". U smislu navedenog pravila možemo postaviti pitanje: "Da li je veća šteta ako žena otkrije lice ili ako ga pokrije?" Ukoliko ga otkrije, na sebe direktno privlači poglede muškaraca i postaje predmetom "zurenja" i polemike među muškim spolom. Poslije toga slijede komentari i opisivanje iste ženske osobe među muškarcima. Potom dolazi do izražaja simpatije ili nesimpatije prisutnih prema opisanoj ženi. Zatim se javljaju razne neželjene posljedice koje se više ne mogu kontrolisati. U jednom arapskom stihu, kada se govori o ovakvim stvarima, stoji:

"Prvo letimični pogled, pa onda duži,
potom osmijeh, pa nekoliko riječi,
zatim selam pa izlazak a onda susret, i onda...

U ovome i jeste mudrost naredbe o pokrivanju lica.

3) Žena koja se otkrije ne ostavlja ništa što bi privuklo muškarca. Kada pokrije glavu i vrat a otkrije lice, pobuđuje želju da se vidi njen vrat.

Ako sve pokrije, muškarac gori od želje da je vidi. Zato je u arapskom svijetu (Saudiji, Jemenu, Kuvajtu idr.) dovoljno da žena pokaže ruku ili oko pa da muškarca obuzme unutrašnji osjećaj privlačnosti koji mu je Allah usadio prema ženskom biću. Kažite mi šta još na jednoj goloj Evropljanki može privući muškarca?

4) Skriveni biser u školjci je biser koji vrijedi. Ono što je otkriveno nema potrebe da se žudi za njegovim otkrivanjem. A ono što je skriveno, ostaje vječitom težnjom i zanimanjem.

DOKAZI I MIŠLJENJA UČENJAKA KOJI TVRDE DA JE POKRIVANJE LICA MENDUB - NEOBAVEZNO

Rekli smo na početku ove knjige da je jedan dio učenjaka na osnovu kur'anskih ajeta i hadisa došao do zaključka da pokrivanje lica nije obavezno ali je mendub - pohvalno onome ko hoće. Ko to radi imaće nagradu kod Allaha, dželle šanuhu, i sevab za svoje djelo. I ni u kom slučaju žena koja ne stavlja nikab na svoje lice nije griješna.

Sad ćemo iznijeti i njihove dokaze po redu kao što smo iznijeli i dokaze prve grupe. Uz dokaze ćemo iznijeti komentar i prigovore (zamjerke istim dokazima). Počnimo ovim redom:

PRVI DOKAZ

Isti kur'anski ajet koji smo naveli i kod prve grupe: Uzvišeni Allah kaže: *"A reci vjernicama neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim; i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što se samo ukaže, i neka vela svoja spuste na grudi svoje; neka ukrase svoje ne pokazuju drugima, to mogu samo muževima svojim, ili očevima svojim, ili očevima muževa svojih, ili sinovima svojim, ili sinovima muževa svojih, ili braći svojoj, ili sinovima braće svoje, ili sinovima sestara svojih, ili prijateljicama svojim, ili*

muškarcima kojima nisu potrebne žene, ili djeci koja još ne znaju koja su stidna mjesta žena; i neka ne udaraju nogama svojim da bi se čuo zveket nakita njihova koji pokrivaju. I svi se Allahu pokajte, o vjernici, da biste postigli ono što želite." (Suretun-Nur, ajet 31)

Dokaz je u Allahovim riječima: i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što se samo ukaže, Uzvišeni Allah je naredio ženama da ne pokazuju svoje ukrase. Od svih ukrasa mogu pokazati i javno istaći samo one koje je On izuzeo u ajetu, a to su lice i šake. Da se radi o licu i šakama ova grupa učenjaka to dokazuje izgledom žene u namazu i na hadždžu. Oni kažu da ono što je u namazu otkriveno jesu lice i šake, te tako odgovara da se u ovom ajetu također pod tim izuzetkom ukrasa misli na lice i šake.[54] Ili na prsten i surmu.

Kao potporu svome mišljenju navode mišljenja jednog dijela mufessira koji su isti dio ajeta protumačili licem i šakama. Oni kažu da se pod onim što se samo ukaže i vidi jesu lice i šake. Postoji drugo mišljenje kod Ibnu Abbasa koji kaže da osim onoga što se samo ukaže, jesu lice i šake.[55]

b) Allahove riječi: i neka vela svoja spuste na grudi svoje; U ovom ajetu je

[54] Pogledaj El-Kurtubi "Tefsirul-Kurtubi": 12/228-229.

[55] Ibnu Abbas u svom tefsiru navedenog ajeta.

upotrijebljen termin “himar” - velo. Himar u jeziku označava odjeću kojom se pokriva glava žene. A riječ “džujub” označava otvor na prsima. Prema tome, Allah je naredio ženama da himarom pokriju vrat kao dio glave i prsa. To nas upućuje na zaključak da je vadžib pokriti prsa i vrat jer su oni avret, dok se nigdje ne spominje da se tim himarom pokriva lice što govori o neobaveznosti njegova pokrivanja[56] te da ono nije avret. Da je vadžib pokriti lice Allah bi naredio ženi da ga pokrije kao što je naredio da pokrije prsa.

DRUGI DOKAZ

قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَٰرِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

Allah, dželle šanuhu, kaže: “Reci vjernicima neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim; to im je bolje, jer Allah, uistinu, zna ono što rade.

Iz ajeta se vidi da na ženi postoji nešto otkriveno što se može vidjeti. Zbog toga je Allah naredio da se pogledi obore kako se ne bi moglo vidjeti to otkriveno. Ono što je otkriveno i radi čega je naređeno muškarcima obaranje pogleda ne može biti ništa drugo do lice i šake. Potvrda

---

56 El-Albani “Hidžabul-mer'e el-muslime”, str. 33-34 i “Ibnu Hazm, “El-Mehalla”” 3/216.

ovome je i hadis u kome Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže:

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْهَاشِمِيُّ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو عَنِ الْمُطَّلِبِ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اضْمَنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمُ الْجَنَّةَ اصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ وَأَدُّوا إِذَا اؤْتُمِنْتُمْ وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ **وَغُضُّوا أَبْصَارَكُمْ** وَكُفُّوا أَيْدِيَكُمْ *

Garantujte mi šest stvari, ja ću vama garantovati ulazak u džennet; Garantujte mi da ćete biti iskreni kada govorite, da ćete ispuniti obećanje kada obećate, da ćete biti povjerljivi kada vam se nešto povjeri, da ćete čuvati svoja stidna mjesta, da ćete obarati poglede... "[57]

Ako su sve žene pokrivene i njihova lica zastrta u čemu je onda smisao obaranja pogleda?

Komentar: Ništa ne upućuje na to da je obaranje pogleda naređeno zbog činjenice da su lica otkrivena. Ova naredba ima svoj smisao i u slučaju pokrivenih lica. Zuriti u pokriveno i otkriveno lice, istina, nije isto, ali ni jedno ni drugo nije dozvoljeno.

TREĆI DOKAZ

Hadis koji se prenosi od Abdullah ibnu Abbasa, radijallahu anhu.

---

[57] Ahmed u svom Musnedu, hadis 21695. Pogledaj "Sahih Džamiu'ssagir", hadis 1018.

أَخْبَرَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ سُلَيْمَانَ بْنَ يَسَارٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ خَثْعَمَ اسْتَفْتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَالْفَضْلُ بْنُ عَبَّاسٍ رَدِيفُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ فِي الْحَجِّ عَلَى عِبَادِهِ أَدْرَكَتْ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا لَا يَسْتَوِي عَلَى الرَّاحِلَةِ فَهَلْ يَقْضِي عَنْهُ أَنْ أَحُجَّ عَنْهُ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ فَأَخَذَ الْفَضْلُ بْنُ عَبَّاسٍ يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا وَكَانَتِ امْرَأَةً حَسْنَاءَ وَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْفَضْلَ فَحَوَّلَ وَجْهَهُ مِنَ الشِّقِّ الْآخَرِ *

"Od Abdullaha ibnu Abbasa se prenosi da je žena iz Plemena Has'am na oprosnom hadždžu došla pitati nešto Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Iza leđa Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, na istoj jahalici sjedio je Fadl ibnu Abbas. Rekla je: "Allahov Poslaniče: "Obaveza hadžda je zatekla moga oca u poodmaklim godinama. On ne može da uspravno sjedi na jahalici. Da li će mu se brojati ako ja obavim za njega hadždž? Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, joj odgovori: "Da." Fadl ibnu Abbas je u tom momentu gledao u ženu (a bila je lijepa). Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je uzeo Fadla za rame i okrenuo mu lice na drugu stranu."[58]

---

[58] Hadis prenose En-Nesai u "Hadždž", hadis 2594 i Ahmed "Musned ibnu Hišam", hadis 2153.

Ovaj događaj prenosi i Ali ibnu Ebi Talib i kaže da je pitanje uslijedilo nakon što je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bacao na džemreta prvog jutra bajrama. Ali je dodao i ovaj dio: "Abbas upita Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: "Zašto si okrenuo Fadlovo lice?" On odgovori: "Vidio sam momka i djevojku. Šejtan se nije smirio nad njima."[59]

Zagovarači otkrivanja lica vele: "Ako kažemo da je lice avret, onda bi bilo obavezno da se ono pokrije i da se ne pokazuje pred svijetom. Međutim, ovdje vidimo da je ova žena bila otkrivenog lica, a Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je to vidio i nije joj naredio da ga pokrije. Da je bila otkrivenog lica vidimo iz riječi Ibnu Abbasa koji kaže da je žena bila lijepa. Kako je mogao znati da je lijepa ili ružna ako je bila pokrivenog lica? Prema tome, da je pokrivanje lica vadžib, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bi ovoj ženi naredio da se pokrije. 7

Komentar

U tome što je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, okrenuo lice Fadla zapažamo zabranu gledanja u lice. Zabrana gledanja u lice žene iziskuje zabranu otkrivanja lica. Kad već žena nije bila pokrivena, zato što na hadždžu treba da otkrije lice, onda Poslanik i nije mogao ništa

[59] Et-Tirmizi "El-Hadždž" 3/233, hadis 885.

drugo uraditi do okrenuti Fadlovo lice, radi sprečavanja smutnje o kojoj govori i Ali ibnu Ebi Talib.

ČETVRTI DOKAZ

Hadis koji prenosi Džabir ibnu Abdullah:

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنَا عَطَاءٌ عَنْ جَابِرٍ قَالَ شَهِدْتُ الصَّلاةَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَوْمِ عِيدٍ فَبَدَأَ بِالصَّلاةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلا إِقَامَةٍ فَلَمَّا قَضَى الصَّلاةَ قَامَ مُتَوَكِّئًا عَلَى بِلالٍ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَوَعَظَ النَّاسَ وَذَكَّرَهُمْ وَحَثَّهُمْ عَلَى طَاعَتِهِ ثُمَّ مَالَ وَمَضَى إِلَى النِّسَاءِ وَمَعَهُ بِلالٌ فَأَمَرَهُنَّ بِتَقْوَى اللَّهِ وَوَعَظَهُنَّ وَذَكَّرَهُنَّ وَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ حَثَّهُنَّ عَلَى طَاعَتِهِ ثُمَّ قَالَ تَصَدَّقْنَ فَإِنَّ أَكْثَرَكُنَّ حَطَبُ جَهَنَّمَ فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنْ سَفِلَةِ النِّسَاءِ سَفْعَاءُ الْخَدَّيْنِ بِمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ تُكْثِرْنَ الشَّكَاةَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ فَجَعَلْنَ يَنْزِعْنَ قَلائِدَهُنَّ وَأَقْرُطَهُنَّ وَخَوَاتِيمَهُنَّ يَقْذِفْنَهُ فِي ثَوْبِ بِلالٍ يَتَصَدَّقْنَ بِهِ *

Od Džabir ibnu Abdullaha se prenosi da je rekao: "Prisustvovao sam sa Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, bajram-namazu. Klanjao je namaz prije hutbe bez ezana i ikameta. Potom je ustao oslanjajući se na Bilala. Naređivao je bogobojaznost i podsticao na poslušnost Allahu. Potom je u vazu podsjetio ljude na Ahiret. Nakon što je završio, otišao je ženama, i njima održao vaz i podsjećao ih na Ahiret. Rekao je: "Udijelite sadaku, većina vas će biti džehennemsko loživo na

Sudnjem danu." Jedna žena nižeg staleža čije lice je promjenilo boju od napora i težine života reče: "Zašto, Poslaniče?" Zato što se puno žalite i u laž ugonite svog bračnog druga. Pa su počele bacati u Bilalovu odjeću svoj nakit."[60]

Dokaz se nalazi u opisu žene koja je ustala i pitala Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Prenosilac hadisa tačno i precizno opisuje dotičnu ženu i kaže: (čije je lice promjenilo boju od napora i težine života). Da je pokrivanje lica vadžib prenosilac hadisa (Džabir) ne bi mogao opisati lice te žene, jer bi ona u tom slučaju morala biti pokrivena. A Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, joj nije naredio da se pokrije pred njim i Bilalom. To nas upućuje na zaključak da pokrivanje lica nije obavezno.
Komentar: Žena je, kako sam ravija reče, bila iz nižeg staleža što nam govori da je možda bila robinja, a one nisu ni dužne pokrivati lice dok ne postanu slobodne.

PETI DOKAZ

Hadis koji se prenosi od Sehl ibnu Sa'da:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ لِأَهَبَ لَكَ نَفْسِي فَنَظَرَ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَعَّدَ النَّظَرَ إِلَيْهَا وَصَوَّبَهُ

[60] Muslim ibnul-Hadždžadž El-Kušejri "Sahihu Muslim: 2/603-604, hadis 885, En-Nesai "Sunen En-Nesai": 3/186 - 187, hadis 1575.

ثُمَّ طَأْطَأَ رَأْسَهُ فَلَمَّا رَأَت الْمَرْأَةُ أَنَّهُ لَمْ يَقْضِ فِيهَا شَيْئًا جَلَسَتْ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ أَيْ رَسُولَ اللَّهِ إِنْ لَمْ تَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَزَوِّجْنِيهَا فَقَالَ هَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ......

Od Sehl ibnu Sa'da se prenosi da je neka žena došla Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i rekla: "Allahov Poslaniče došla sam da ti poklonim sebe. (Nudim ti se da me oženiš). Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je pogledao u nju. Zatim je podigao i spustio pogled, a onda okrenuo glavu. Kad je primjetila da on nema potrebe za njom, sjela je. U tom je ustao jedan od prisutnih ashaba i rekao: "Allahov Poslaniče, ako je ti ne želiš, oženi mene njome. Pitao ga je: "Imaš li išta za mehr?"........"[61]

Hadis govori o dozvoljenosti otkrivanja lica pred muškarcima koji nisu bliži rod. U protivnom, ako kažemo da nije dozvoljeno, onda nije dozvoljeno ni pred Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, ni pred ashabima koji su bili u njegovom društvu, kao što je ovdje slučaj. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je gledao u ovu ženu što znači da je ona bila otkrivenog lica, a i prisutnost ashaba u tom trenutku potvrđuje da je lice bilo otkriveno.

[61] Ko želi da pogleda hadis do kraja neka se obrati na slijedeće djelo: Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari" "Fedailul-Kur'an" 9/78, hadis 5030.

Komentar: Kada se radi o zagledanju tj. o ponudi braka i zaručivanju onda je ženi dozvoljeno da bude otkrivenog lica da bi je vidio onaj koji joj nudi brak ili kome ona nudi brak. Čak i kada bismo rekli da se ovdje ne radi o zaručivanju, odakle zaključak da je žena bila otkrivenog lica? Iz teksta hadisa se to ne vidi jer se nigdje ne spominje da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, gledao direktno u lice.

ŠESTI DOKAZ

Hadis Esme bintu Ebi Bekr:

حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ كَعْبٍ الْأَنْطَاكِيُّ وَمُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ قَالا حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ خَالِدٍ قَالَ يَعْقُوبُ ابْنُ دُرَيْكٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللَّهم عَنْهَا أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهَا ثِيَابٌ رِقَاقٌ فَأَعْرَضَ عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ يَا أَسْمَاءُ إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَمْ تَصْلُحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلا هَذَا وَهَذَا وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفَّيْهِ قَالَ أَبو دَاود هَذَا مُرْسَلٌ خَالِدُ بْنُ دُرَيْكٍ لَمْ يُدْرِكْ عَائِشَةَ رَضِي اللَّهم عَنْهَا *

Od Aiše, radijallahu anha, se prenosi da je Esma bintu Ebi Bekr ušla kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u prozirnoj odjeći. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je okrenuo lice u stranu i rekao: "O Esma, kada žena polno sazri nije

dozvoljeno da joj se vidi išta osim ovoga i ovoga (pokazao je na lice i šake).[62]

I drugi hadis koji također prenosi Ebu Davud u Murselima (hadisima prekinutog lanca) stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada robinja dostigne polnu zrelost nije dozvoljeno da joj se vidi išta drugo osim lica i šaka."[63]

Dokaz je u riječima gdje Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, objašnjava Esmi šta je dozvoljeno da se vidi od tijela punoljetne žene. Rekao je da je avret sve osim lica i šaka. Izdvajanje lica i šaka od ostalog dijela tijela govori o neobaveznosti pokrivanja lica i šaka. Da je vadžib pokriti lice Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bi rekao Esmi da polno zrela žena ne smije otkriti ni lice ni šake.

Komentar: Hadis kojim dokazuju neobaveznost pokrivanja lica je slab zato što se u njegovom lancu nalazi Seid ibnu Bišr koga su svi hadiski učenjaci ocijenili kao slabog i nepouzdanog prenosioca hadisa. Prema tome ovim hadisom se ne može dokazati obaveznost ili neobaveznost jednog šeriatskog propisa. U hadisu se također nalaze i druge ravije koji su ocjenjeni slabim i nepouzdanim kao Katade ibnu Muslim i Muemmel

---

62 Ebu Davud "El-Libas": 4/357-358, hadis 4104.

63 Pogledaj "Ed-Derrul-mensur": 6/181.

ibnul-Fadl El-Haranijj. Da je ovaj hadis sahih, bio bi veoma jak dokaz protiv pokrivanja lica i šaka.

SEDMI DOKAZ

Hadis Fatime bintu Kajs:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ مَوْلَى الْأَسْوَدِ ابْنِ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ أَنَّ أَبَا عَمْرِو بْنَ حَفْصٍ طَلَّقَهَا الْبَتَّةَ وَهُوَ غَائِبٌ فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا وَكِيلُهُ بِشَعِيرٍ فَسَخِطَتْهُ فَقَالَ وَاللَّهِ مَا لَكِ عَلَيْنَا مِنْ شَيْءٍ فَجَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ لَيْسَ لَكِ عَلَيْهِ نَفَقَةٌ فَأَمَرَهَا أَنْ تَعْتَدَّ فِي بَيْتِ أُمِّ شَرِيكٍ ثُمَّ قَالَ تِلْكِ امْرَأَةٌ يَغْشَاهَا أَصْحَابِي اعْتَدِّي عِنْدَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ فَإِنَّهُ رَجُلٌ أَعْمَى تَضَعِينَ ثِيَابَكِ فَإِذَا حَلَلْتِ فَآذِنِينِي ......"

"Od Fatime bintu Kajs se prenosi da joj je Ebu Amr ibnu Hafs u odsutnosti dao razvod braka.... Došla je Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i spomenula mu što joj se desilo..... On joj je naredio da provede iddet (obavezni priček poslije razvoda ili smrti muža) u kući Ummu Šerik. Poslije joj je rekao: "Kuću te žene posjećuju moji ashabi pa se ti premjesti u kuću Abdullah ibni Ummi Mektuma, on je slijep čovjek i ti možeš odložiti svoju odjeću. Kada upotpuniš iddet obavijesti me." U drugom rivajetu stoji:

فَقَالَ انْتَقِلِي إِلَى أُمِّ شَرِيكٍ وَأُمُّ شَرِيكٍ امْرَأَةٌ غَنِيَّةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ عَظِيمَةُ النَّفَقَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَنْزِلُ عَلَيْهَا الضِّيفَانُ فَقُلْتُ سَأَفْعَلُ فَقَالَ لَا تَفْعَلِي إِنَّ أُمَّ شَرِيكٍ

امْرَأَةٌ كَثِيرَةُ الضِّيفَانِ فَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ يَسْقُطَ عَنْكِ خِمَارُكِ أَوْ يَنْكَشِفَ الثَّوْبُ عَنْ سَاقَيْكِ فَيَرَى الْقَوْمُ مِنْكِ بَعْضَ مَا تَكْرَهِينَ وَلَكِنِ انْتَقِلِي إِلَى ابْنِ عَمِّكِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي فِهْرٍ فِهْرِ قُرَيْشٍ وَهُوَ مِنَ الْبَطْنِ الَّذِي هِيَ مِنْهُ فَانْتَقَلْتُ إِلَيْهِ فَلَمَّا انْقَضَتْ عِدَّتِي سَمِعْتُ نِدَاءَ الْمُنَادِي مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنَادِي الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَخَرَجْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَصَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكُنْتُ فِي صَفِّ النِّسَاءِ الَّتِي تَلِي ظُهُورَ الْقَوْمِ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَضْحَكُ فَقَالَ أَتَدْرُونَ لِمَ جَمَعْتُكُمْ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ إِنِّي وَاللَّهِ مَا جَمَعْتُكُمْ لِرَغْبَةٍ وَلَا لِرَهْبَةٍ وَلَكِنْ جَمَعْتُكُمْ..."

"Pređi u kuću Ummu Šerik, ona je bogata Ensarijka, puno troši na Allahovom putu i kod nje odsjedaju gosti. Ona je rekla: "Dobro, učinit ću tako." Međutim, on joj se ponovo obrati: "Ne, ne idi u njenu kuću. Ummu Šerik često posjećuju gosti. Ja se bojim da ti ne padne himar ili da se ne otkrije dio odjeće sa tvojih nogu pa da ljudi vide ono što ti ne bi željela. Zato idi u kuću svoga amidžića Abdullaha ibni Ummi Mektuma (slijepca)....... (U drugom rivajetu "I kada odložiš svoju odjeću on te ne može vidjeti"). Prešla sam u njegovu kuću. A kada se završilo vrijeme iddeta čula sam muezzina kako poziva na namaz. Izašla sam na namaz i klanjala za Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem. Kada je završio namaz sjeo je na minber i rekao: "Nisam

vas pozvao niti radi zaplašivanja niti radi podsticanja na dobro, već sam vas sakupio da vam kažem.... [64]

Iz hadisa se vidi da lice nije avret (stidno mjesto). Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je potvrdio da će Bintu Kajs viđati muškarci dok je pokrivena himarom, a himarom se pokriva glava. To navodi na zaključak da nije vadžib pokriti lice kao što je vadžib pokriti glavu. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, se pobojao da joj spadne himar sa glave i da muškarci ugledaju ono što je zabranjeno da se vidi pa joj je zato predložio da pređe u Ibni Ummi Mektumovu kuću.[65] Znači, spomenuti himar je glavni dokaz u ovom hadisu.

OSMI DOKAZ

Hadis koji prenosi Aiša, radijallahu anha:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ كُنَّ نِسَاءُ الْمُؤْمِنَاتِ يَشْهَدْنَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْفَجْرِ مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ ثُمَّ يَنْقَلِبْنَ إِلَى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِينَ الصَّلَاةَ لَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْغَلَسِ *

---

[64] Ko želi da pogleda čitav hadis nake sa obrati na slijedeće zbirke: Muslim u "talaku": 2/1114 i u "Fiten": 4/2261, En-Nesai u "Nikah": 6/70-71, hadis 3237.

[65] El-Albani "Hidžabul-mer'e muslime", str.30.

"Vjernice bi zajedno sa Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, prisustvovale sabah-namazu. Pri tome su bile umotane مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ u svoje ogrtače. Po završetku namaza bi se vraćale kućama, a od tame noći ih niko ne bi mogao prepoznati.[66] (U drugom rivajetu: "Jedna drugu nisu mogle prepoznati"). A u trećem rivajetu stoji: "pa ih zbog toga (zbog tame) niko nije mogao poznati."[67]

Dokaz je u riječima: "a od tame noći ih niko ne bi mogao prepoznati" Da nije bilo tame mogle bi prepoznati jedna drugu. Ljudi se, inače, prepoznaju po licima. Ako je lice otkriveno dotična osoba može biti identifikovana a ako nije onda se ne može poznati. Pošto je ovdje razlog nepoznavanja tama zadnjeg dijela noći to nas navodi na zaključak da pokrivenost lica nije bila smetnja prepoznavanju i da su im lica bila otkrivena.

Komentar: Već smo iznijeli komentar ovoga hadisa kada smo govorili o obaveznosti pokrivanja lica navodeći isti hadis kao dokaz.

---

[66] Hadis prenosi El-Buhari: U "Namaska vremena" 2/54, hadis 578, Muslim: 1/445, hadis 645, Ebu Davud: 1/293, hadis 423, En-Nesai: 1/271, hadis 545, Ibnu Madže: 1/221, hadis 2129 i Ahmed: 6/37,178,238,258..

[67] El-Buhari: 2/54, hadis 578 i Muslim: 1/445, hadis 645 i drugi.

DEVETI DOKAZ

Kur'anski ajet:

لَا يَحِلُّ لَكَ ٱلنِّسَآءُ مِنۢ بَعۡدُ وَلَآ أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنۡ أَزۡوَٰجٍ وَلَوۡ أَعۡجَبَكَ
حُسۡنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتۡ يَمِينُكَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ رَّقِيبٗا ﴿٥٢﴾

"Odsada ti nisu dopuštene druge žene, ni da umjesto njih neke druge uzmeš, **makar te i zadivila ljepota njihova,** osim onih koje postanu robinje tvoje. A Allah sve motri.

Da bi nekoga mogla zadiviti ljepota određene žene, ta žena mora prethodno biti otkrivenog lica. Na licu se vidi njena ljepota koja zadivljuje ili ne zadivljuje. Kako je Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, mogla zadiviti njihova ljepota ako su bile pokrivenog lica? Zbog toga se zaključuje da žene nisu bile pokrivenog lica, i da njihova lica nisu avret. Prema tome, ovo je dokaz da pokrivanje lica nije vadžib.

DESETI DOKAZ

Hadis u kome stoji:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ
هُوَ الدَّسْتَوَائِيُّ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهم
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى امْرَأَةً فَدَخَلَ عَلَى زَيْنَبَ فَقَضَى حَاجَتَهُ وَخَرَجَ وَقَالَ
إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا أَقْبَلَتْ أَقْبَلَتْ فِي صُورَةِ شَيْطَانٍ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ امْرَأَةً
فَأَعْجَبَتْهُ فَلْيَأْتِ أَهْلَهُ فَإِنَّ مَعَهَا مِثْلَ الَّذِي مَعَهَا قَالَ وَفِي الْبَاب عَنْ ابْنِ

مَسْعُودٍ قَالَ أَبُو عِيسَى حَدِيثُ جَابِرٍ حَدِيثٌ صَحِيحٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ وَهِشَامٌ الدَّسْتَوَائِيُّ هُوَ هِشَامُ بْنُ سَنْبَرٍ *

"Od Džabir ibnu Abdullaha, radijallahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, vidio ženu koja mu se svidjela. Došao je svojoj suprugi Zajnebi i prišao joj. Potom je izašao i rekao: "Kada žena prilazi, prilazi u liku šejtana, pa kada neko od vas vidi ženu i ona mu se svidi, neka priđe svojoj supruzi. Kod nje ima isto što ima i kod te žene."[68]

Iz hadisa vidimo da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, vidio ženu koja mu se svidjela, kao što se inače svidi muškarcu žensko ili obrnuto. To je u prirodi svakog čovjeka. Da ju je Poslanik vidio i da mu se ona svidjela nije moglo nikako biti bez otkrivenog lica dotične žene. Jer, da je bila pokrivenog lica kako bi je poznao i kako bi mu se svidjela? Pogled u lice je taj koji budi ljudsku strast. Kao što početak hadisa i govori: "pa kada neko od vas vidi ženu i svidi mu se", zapaža se da je lice prirodno i lahko vidjeti. Prema tome, pokrivanje lica nije vadžib, a to nam govori ovaj događaj sa Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem. Da je pokrivanje vadžib, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bi naredio da se ova žena pokrije.

---

[68] Muslim u poglavlju "Nikah", hadis 1403.

Komentar: I oni koji zagovaraju pokrivanje lica potvrđuju da je lice izvor smutnje i zbog toga kažu da mora biti pokriveno. Upravo se može vidjeti koliko je lice opasno. Ako se kaže da ga nije izazvalo lice onda može biti da ga je izazvalo tijelo žene. Tada bi značilo da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, vidio ženu privlačnog tijela, i po pogrešnoj logici bi žene trebale istaći i svoja tijela.

TREĆE POGLAVLJE
ANALIZA I JEDNIH I DRUGIH DOKAZA

U slučaju da su u određenom pitanju dokazi i jedne i druge grupe autentični i sami po sebi dovoljno jaki, prilazimo detaljnijoj analizi i usporedbi dokaza. Pri tome se gledaju sve okolnosti i porijeklo dokaza te prilike u kojima su tekstovi (dokazi) nastali. Nakon toga se prilazi odabiranju prioritetnog mišljenja do koga smo došli putem iznošenja dokaza. Odabir prioritetnog mišljenja je rezultat jačeg dokaza.

ANALIZA ZAJEDNIČKIH DOKAZA

Prvi dokaz: I jedna i druga grupa učenjaka izvela je zaključak (šeriatski propis) na osnovu kur'anskog ajeta u kome stoji: "**i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što se samo ukaže (osim onoga što je ionako spoljašnje)..**" U tefsirima se navode tri tumačenja riječi (**osim onoga što se samo ukaže**):

1) Vanjska odjeća i dio tijela koji se slučajno ukaže.
2) Ono što se samo otkrije bez namjere (spontano ili samo od sebe)
3) Lice i ruke do zglobova.

Oni koji kažu da je vadžib pokriti lice, kao najispravnije, uzimaju drugo tumačenje iz razloga što ono u sebi sadrži i prvo, ali i zbog jačine dokaza koje u sebi sadrži drugo tumačenje. Oni

koji tvrde da lice ne treba pokriti uzimaju za ispravnije treće mišljenje, kojeg dokazuju analogijom na namaz kada kažu da je žena u namazu otkrivenog lica i šaka. U ovoj analogiji se nalazi potvrda da lice i šake nisu avret, a sve što je avret treba pokriti i u namazu i van namaza. Pa ako joj je dozvoljeno da u namazu otkrije lice i šake to je onda dovoljan dokaz da ih je Allah izuzeo od pokrivanja, van namaza, u ajetu: osim onoga što se samo ukaže.

Međutim, postavlja se pitanje da li se može analogijom na izgled žene u namazu dokazati da je dozvoljeno otkriti lice i u svim drugim situacijama kada žena nije u namazu, kada je na ulici, u društvu i drugo? U namazu je žena ili sama ili u društvu žena pa je i shvatljivo zašto je otkrivenog lica, jer ga pred ženama i ne treba pokrivati. Drugo, ona je pred Allahom Uzvišenim. On nas uvijek vidi i kada smo pokriveni i kada nemamo ničega na sebi. Velika je razlika između namaza i ulice. Stoga se ne može upoređivati namaz i ulica, i ovakvoj analogiji nema mjesta.

Zato je drugo tumačenje riječi: osim onoga što se samo ukaže bliže istini, jer ono u sebi sadrži i prvo koje kaže da se pod ukrasima misli na žensku odjeću ili samu njenu pojavu. A Allah najbolje zna.

Drugi zajednički dokaz jesu riječi Uzvišenog Allaha: i neka vela svoja spuste na

grudi svoje; Razlog razilaženju jeste različito tumačenje riječi "himar" (veo-koprena). Prva grupa kaže da himar označava pokrivač kojim žena pokriva glavu i lice. A druga kaže da se njime pokriva samo glava, ali ne i lice. Kada pogledamo jezičko značenje himara vidjet ćemo da se u većini riječnika spominje da je to odijevni predmet kojim se pokriva glava. Zbog toga, ako shvatimo pojam glave bez lica onda tumačenje ajeta i ovih riječi ide u prilog onima koji zastupaju mišljenje da je pokrivanje lica mendub i da nije obavezno.

Međutim, ako shvatimo da glava znači sve što se na njoj nalazi u što ulazi i lice, onda himar obuhvata i lice, te se tada ima zaključiti da je pokrivanje lica vadžib jer je naređeno ovim ajetom. Drugo, iz samog načina "spuštanja vela na grudi" dã se zaključiti da u njega ulazi i pokrivanje lica. Jer, spuštanje himara ide sa glave preko lica i time se pokriva otvor na prsima radi koga je i objavljen ovaj dio ajeta. Sve ovo čini jedan komad odjeće (pokrivanje glave, lica i prsa).

3) Treći zajednički dokaz jeste hadis o Fatimi bintu Kajs u kome se spominje himar. Razlog različitog shvatanja hadisa je također u riječi himar; U hadisu se kaže: "... Ako ti spadne himar on te neće vidjeti..."[69] Već smo rekli da su bliže istini oni koji kažu da himar označava odjeću

---

[69] Pogledaj hadis o Fatimi bintu Kajs.

kojom se pokriva glava. Međutim, kao što smo već spomenuli, glava je pojam koji obuhvata dio tijela od vrata pa naviše, što znači, da čak kada bismo i rekli da se himarom pokriva glava, opet lice ulazi u pokrivanje. A ako bismo rekli u samom početku da se himarom pokriva lice onda smo još bliži zaključku koji nas vodi ka obaveznosti pokrivanja lica.

4) **Četvrti dokaz:** Hadis Aiše, radijallahu anha, u kome se spominju vjernice koje su klanjale sabah-namaz zajedno sa Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem.[70] Oni koji zagovaraju obaveznost pokrivanja lica uzeli su vanjsko značenje hadisa kao najjači argument. Kažu da je razlog međusobnog neraspoznavanja to što su im lica bila pokrivena, jer da su im lica bila otkrivena one bi mogle jedne druge poznati, pa čak i ako se radi o tami. Tama nije dovoljan dokaz da se kaže da je bila razlogom neraspoznavanja. U svakoj tami pa i onoj mrkloj lice se može poznati ako je osoba blizu jedna druge.

---

[70] El-Buhari "Sahihul-Buhari": 2/54.

ANALIZA DRUGE VRSTE DOKAZA - ONI KOJI KAŽU DA JE NIKAB OBAVEZAN

1) Kur'anski ajet: "...neka spuste svoja vela (džilbab) nizase.." (El-Ahzab: 59) Ovo je jedan od najjačih dokaza grupe učenjaka koja zagovara pokrivanje lica. Značenje džilbaba kao odjeće kojom se pokriva čitavo tijelo su naveli gotovo svi mufessiri Kur'ana. Čak i Ibnu Hazm koji kaže da pokrivanje lica nije farz, kaže da je džilbab odjeća kojom se pokriva čitavo tijelo a ne dio tijela.[71] Ovako tumačenje džilbaba nam potvrđuje hadis od Aiše, radijallahu anha, iz događaja o potvori, kada je ona zaostala za karavanom u kojoj je bio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i drugi ashabi. Aiša naglašava u hadisu da je pokrila svoje lice džilbabom nakon što joj se približio Safvan.[72] Džilbab nije posebna odjeća kojom se pokriva lice već odjeća kojom se sve pokriva pa i lice.

2) Drugi dokaz jeste ajet: *"A starim ženama koje ne žude više za udajom nije grijeh da odlože ogrtače svoje,...* U ajetu je spomenuta riječ ثياب što označava ili džilbab ili himar. Prihvatljivije je mišljenje onih koji kažu da sijab

---

[71] Pogledaj "Ibnu Hazm, "El-Mehalla"" Ibnu Hazm: 3/217.

[72] Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari" 7/431, hadis 4141.

označava džilbab. Takvo mišljenje zastupaju El-Kurtubi[73] i El-Džessas[74]. Na osnovu čega zaključujemo da se ovdje radi o džilbabu? Poznato je da je kosa starice avret i nije dozvoljeno onome ko joj nije rod da vidi njenu kosu.[75] Ako isključimo mogućnost da se radi o kosi onda starica nema šta drugo odložiti osim dižlbaba kojim pokriva lice. Himarom se pokriva kosa, a rekli smo da se ovdje o njemu ne radi. Prema tome, starici je dozvoljeno da otkrije svoje lice pred tuđincima (svi koji joj nisu rod). Ovo je jasan dokaz za one koji zagovaraju pokrivanje lica. Ovaj dokaz ne trpi nikakve zamjerke zato što i oni koji drugačije misle o pokrivanju lica kažu da se pod ثياب u ovom ajetu misli na džilbab.

3) Treći dokaz jeste kur'anski ajet: *"A kada nešto od njih tražite, tražite to iza zastora..."* (El-Ahzab:) Postoji mišljenje da se ovaj ajet odnosi samo na Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, žene. Međutim, istina je da on ima općenito značenje i da važi za sve prostore i vremena, a tim i za sve žene. Zbog toga je ovaj dokaz u prilog onih koji zagovaraju obaveznost pokrivanja. Tako da ajet ima slijedeće značenje:

---

73 Tefsir El-Kurtubi: 12/309.

74 El-Džessas "Ahkamul-Kur'an": 5/196.

75 Prethodni izvor.

"Kada kontaktirate sa ženama koje vam nisu rod i s kojima možete stupiti u bračni odnos, onda razgovarajte sa njima iza zastora, tj. neka između vas i njih bude pregrada".

4) Četvrti dokaz jeste hadis "Žena je avret."[76] Hadis je sahih i sa strane vjerodostojnosti mu se ne može ništa prigovoriti. Što se tiče značenja i ono je jasno. Ako je žena u cijelosti avret onda je dužna pokriti čitavo tijelo. Ovo je dokaz onih koji zastupaju mišljenje o obaveznosti pokrivanja lica.

ANALIZA DOKAZA UČENJAKA KOJI ZASTUPAJU NEOBAVEZNOST POKRIVANJA LICA

1) Prvi dokaz kur'anski ajet: *"Reci vjernicima neka obore poglede svoje neka vode brigu o stidnim mjestima svojim; to im je bolje, jer Allah, uistinu, zna ono što rade."* Iz ovog ajeta učenjaci fikha svaki na svoj način podupiru mišljenja do kojih su došli. Jedni njime dokazuju da je vadžib pokriti lice zbog toga što se pod naredbom o obaranju pogleda misli na obaranje pogleda od čitave žene. Dok drugi iz njega zaključuju dozvoljenost otkrivanja lica s obzirom na to da je vjernicima naređeno da obaraju pogled zato što su lice i šake kod žene

---

76 Et-Tirmizi "Sunen Et-Tirmizi", 3/476, hadis 1173.

otkriveni. Naredba nema smisla ukoliko se razlogom naredbe ne smatra gledanje u lice i šake. Međutim, ovakvu pogrešnu analogiju smo već prije odbacili zbog nesigurnosti dokaza.

Kako vidimo, mogućnost dvosmislena tumačenja nam ne daje za pravo da kategorički dokažemo obaveznost ili neobaveznost pokrivanja lica. On se može tumačiti i ovako i onako. Zbog toga tumačenje gubi svoju težinu.

2) Drugi dokaz jeste hadis koji govori o ženi iz plemena Has'am u slučaju sa Fadlom ibnu Abbasom na oprosnom hadždžu. O tome možemo kazati slijedeće; Ovaj slučaj se desio na hadždžu. To je bio Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, oprosni hadždž. Pravilo je da žene na hadždžu ne pokrivaju lice zbog Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, naredbe u slijedećem hadisu: "Neka žena u ihramima ne pokriva lice i neka ne oblači rukavice."[77]

- U vrijeme dok se još obredi hadždža nisu završili dolazi spomenuta žena i postavlja pitanje Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem. Sa njim je bio Fadl koji je zbog toga što je žena bila otkrivenog lica pogledao u nju. I to je sasvim prirodno.

---

[77] Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari" "Hadždž" 4/52,br. 1838, Ebu Davud: 2/411 br.1825 i drugi.

- Kada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, primjetio Fadlov pogled odmah je reagovao i okrenuo mu lice u stranu, a ženi nije rekao da pokrije lice. Zbog čega joj nije naredio da ga pokrije ako je pokrivanje vadžib? Odgovor je jasan. Zato što je ona bila na hadždžu kada joj je dozvoljeno da ga otkrije. Prema tome, da bi se spriječio izliv strasti i s jedne i s druge strane Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je riješio problem time što je okrenuo Fadlovo lice.[78]
- Dokle god postoje ovakve mogućnosti tumačenja navedenog hadisa, ne može se izričito tvrditi da je dozvoljeno otkrivanje lica.

3) Treći dokaz jeste hadis Džabir ibni Abdullaha koji govori o Bajram namazu. Ključni dio hadisa oko koga je nastao spor u tumačenju jeste: "Jedna žena nižeg staleža čije je izborano lice promjenilo boju od napora i težine života reče: "Zašto, Poslaniče?"..." Postoji više načina i mogućnosti shvatanja navedenog hadisa:

- Žena koja je ustala je možda bila i ropkinja (nižeg staleža), a njima nije naređeno da pokrivaju lica. Takvo tumačenje nam potvrđuju rivajeti Ahmeda ibnu Hanbela i En-Nesaija u

[78] Pogledajte slučaj u Sunenu od Ibnu Madže, poglavlje "Obredi hadždža".

kojima stoji: "...Reče jedna od najnižeg sloja žena...:"[79]

- Drugo, postoji mogućnost da je ova žena bila starica a staricama je također dozvoljeno otkriti lice. Na to nas upućuju riječi čije je izborano lice promjenilo boju od napora i težine života što govori da je žena bila stara, jer izborano lice imaju stare a ne mlade žene.
- Prema navedenom, ne može se kazati da je ovaj hadis dovoljno jak dokaz zagovaračima otkrivanja ženskog lica. A Allah najbolje zna pravu istinu.

4) Četvrti dokaz jeste hadis koji prenosi Sehl ibnu Sa'd u kome stoji da je neka žena došla Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i ponudila mu da je on oženi.[80]

Ako pažljivo posmatramo hadis vidjet ćemo da u njemu ne postoji jasan dokaz da je žena bila otkrivenog lica. Postoji samo mogućnost da je bila otkrivena kao što postoji mogućnost da je bila i neotkrivena. Pogled ne mora uvijek biti upućen prema licu. Nekada je on upućen prema samom tijelu. Ali čak i da pretpostavimo da je bila

---

[79] En-Nesai u "Namaz dva bajrama" hadis 1557, Ahmed: U svom Musnedu, hadis 13900, i Ed-Darimi u poglavlju "Namaz", hadis 1560.

[80] Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari" "Fedailul-Kur'an": 9/78, hadis 5030, i u poglavlju "En-Nikah": 9/131, hadis 5087, Muslim: 2/1040, hadis 1425.

otkrivenog lica, slučaj se desio zbog zaruke i ženidbe. Postoji jasan dokaz iz hadisa da je iz želje za zarukom dozvoljeno vidjeti žensko lice. Hadis glasi: "Kada Allah u srce čovjeka ubaci želju da zaruči neku ženu, ne smeta mu da je pogleda."[81] Tada je dozvoljeno da se vidi lice.

Međutim, i ovome ovakvom rezonovanju se može prigovoriti. Neko će reći: "Da, ali je otkriti lice dozvoljeno samo pred zaručnikom tj. onim koji ima namjeru zaručiti određenu ženu."

I pored toga dokaz je nejasan i zbog toga se ne može reći da je dovoljan oslonac u dokazivanju otkrivanja lica. Ako Poslanik njoj nije nudio brak jeste ona njemu što također upućuje na zaključak da se radilo o situaciji kada je dozvoljeno vidjeti lice. Međutim, ono što jača ovaj dokaz i čini ga važećim za onu grupu koja zagovara neobaveznost pokrivanja lica jeste prisustvo ashaba u momentu dok je žena nudila sebe Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem. Ako je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, imao pravo da je vidi kao budući "zaručnik", to pravo nisu imali i ashabi. Iako se i ovdje može prigovoriti i reći da nemamo jasan dokaz da je žena uopće bila otkrivenog lica.

5) Peti dokaz jeste hadis Esme bintu Ebi Bekr, radijallahu anhuma, sa sve tri predaje:

---

[81] Ibnu Madže, "Nikah" 1/313 hadis 1864.

Što se tiče prvog rivajeta

حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ كَعْبٍ الْأَنْطَاكِيُّ وَمُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ خَالِدٍ قَالَ يَعْقُوبُ ابْنُ دُرَيْكٍ

U njemu postoje četiri elementa koji ovaj hadis čine slabim: 1. Velid ibnu Muslim je poznat kao osoba koja je sklona lažima. 2. Seid ibnu Bešir nije pouzdan. 3. Katade ima istu osobinu kao i Velid ibnu Muslim i 4. Prekinut je lanac prenosilaca između Aiše i Halida.

Što se tiče drugog rivajeta kojeg prenosi El-Bejheki u svome djelu "Sunenul-Kubra"[82]

عَنْ ابْنِ لَهِيعَةَ عَنْ عَيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّهُ سَمِعَ إِبْرَاهِيمَ بْنَ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ الْأَنْصَارِيِّ يُخْبِرُ عَنْ أَبِيهِ - أَظُنُّهُ- عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ أَنَّهَا قَالَتْ.....”

u njemu postoje tri slabosti: 1. Ibnu Lehi'a je kod hadiskih učenjaka ocijenjen nepouzdanim, 2. Ajjad ibnu Abdillah El-Fehri je također nepouzdan zbog svoje popustljivosti i blagosti u prihvatanju hadisa.

Što se tiče trećeg rivajeta kojeg Ebu Davud prenosi u "Merasil", samo mjesto navođenja hadisa govori o tome kakav je. Rivajet od Katade je mursel, a mursel je daif hadis, te se prema tome ne može dokazivati ovim hadisom.

Kažu da je Katadina predaja u kontradiktornosti sa riječima ashaba, sa fetvama većine učenjaka i u kontradikciji sa drugim hadisom slabog seneda.

---

82 El-Bejheki u djelu "Sunenul-Kubra": 2/226 i 7/86.

Međutim, kao što se i vidi iz samog objašnjenja, ovo je veoma diskutabilno pitanje. Veliki broj učenjaka pokušavaju na sve moguće načine da ojačaju spomenuti hadis jer je on jedan od najjačih dokaza učenjaka koji zastupaju mišljenje o neobaveznosti pokrivanja lica.

PRIORITETNO (RADŽIH) MIŠLJENJE

Nakon detaljnog iznošenja dokaza i jedne i druge strane primjećujemo da su sahih dokazi prve grupe mnogobrojni. Neki od njih su potpuno jasni i nedvosmisleni, neki su jaki ali se mogu i drugačije shvatiti. U svakom slučaju, jaki dokazi na koje se može osloniti su:

1) Kur'anski ajet: "i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što se samo ukaže, i neka vela svoja spuste na grudi svoje;" i tumačenje Ibnu Abbasa i Ibnu Mes'uda istog dijela ajeta.
2) Ajet: ".*neka spuste haljine svoje nizase*.." i tumačenje riječi "džilbab".
3) Ajet: *"A starim ženama koje ne žude više za udajom nije grijeh da odlože ogrtače svoje*, gdje se pod ogrtačima misli na džilbabe.
4) Hadis "Žena je avret".
5) Dio Hadisa u kome neka žena pita Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem,: "Da li smeta ako neka od nas nema džilbaba da izađe iz kuće bez njega?" On joj je odgovorio: "Neka pozajmi od svoje prijateljice ako ga nema ona....."
6) Hadis u kome Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "Neka žena u ihramima ne

pokriva lice i neka ne oblači rukavice.[83], što znači da je van hadždža i ihrama pokrivenog lica. Ovaj slučaj pojašnjava i reagovanje Aiše i ostalih žena kada su bile na hadždžu i kada su spustile svoje ogrtače na lica u momentu kada su pored njih naišli konjanici.

7) Jak dokaz je i ajet u kome Allah, dželle šanuhu, kaže: "*... A ako od njih (žena) nešto tražite, tražite to od njih iza zastora.* Ukoliko se shvati u općenitom smislu i da važi za sve a ne samo za Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, žene.

Primjećujemo da je dokaza kod druge grupe (onih koji kažu da pokrivanje lica nije vadžib) manje. Veliki dio njih je dvosmislen i može se shvatiti čas u prilog jednoj grupi, čas u prilog drugoj grupi. Radi se uglavnom o ovim dokazima:

1) Kur'anski ajet: i neka vela svoja (himare) spuste na grudi svoje; gdje upotrebljena riječ himar kojom se pokriva glava bez lica. Ukoliko se shvati da je himar odjeća kojom se pokriva glava bez lica kao što kažu gotovo svi lingvisti, onda je ovaj ajet dokaz da ne treba pokrivati lice. Međutim, problem je što se ovdje naređuje da se himarom pokriju prsa a ne glava. Kako sada shvatiti značenje himara za koga kažu da

---

[83] Ibnu Hadžer El-Askalani "Fethul-Bari šerh Sahihil-Buhari" "Hadždž" 4/52,br. 1838, Ebu Davud: 2/411 br.1825 i drugi.

se sa njim pokriva samo glava i ništa drugo? Čak i pored toga, spuštanje himara na prsa ne znači da lice treba otkriti.

2) Kur'anski ajet: "i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što se samo ukaže,...." Ako se pod vanjskim ukrasima koji su ionako spoljašnji i koji se sami ukazuju bez uticaja sa strane misli na lice i šake, onda je ovo veoma jak dokaz za grupu koja kaže da je pokrivanje lica neobavezno.

3) Hadis Fatime bintu Kajs u kojem je spomenuta riječ himar koja je ključni dokaz za ili protiv pokrivanja lica. Naravno, ovaj dokaz je u njihov prilog ako se himar shvati u značenju odijevnog predmeta kojim se pokriva samo glava bez lica.

4) Hadis u kome se govori o vjernicama koje su zajedno sa Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, klanjale sabah namaz. U njemu se između ostalog kaže: "a od tame noći ih niko ne bi mogao prepoznati."[84] (U drugom rivajetu: "Jedna drugu nisu mogle prepoznati"). A u trećem rivajetu stoji: "pa ih zbog toga (zbog tame) niko nije mogao poznati."[85]

---

[84] Hadis prenosi El-Buhari: U "Namaska vremena" 2/54, hadis 578, Muslim: 1/445, hadis 645, Ebu Davud: 1/293, hadis 423, En-Nesai: 1/271, hadis 545, Ibnu Madže: 1/221, hadis 2129 i Ahmed: 6/37,178,238,258..

[85] El-Buhari: 2/54, hadis 578 i Muslim: 1/445, hadis 645 i drugi.

ZAKLJUČAK

To su bili dokazi i jedne i druge grupe. Analizirali smo jačinu dokaza i vidjeli na koje se može osloniti a na koje ne može. Ono što će čitaoci sigurno primjetiti jeste činjenica da pokrivanje lica ima svoje uporište u Šeriatu i da su vjernice pokrivale lica od vremena Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, pa do dvadesetog stoljeća.

Treba znati da je istinsko znanje jedino kod Allaha, dželle šanuhu. Zbog toga, ne mogu kategorički tvrditi da je vadžib pokriti lice kao što ne mogu kategorički reći da nije vadžib, pogotovu nakon ovih lijepih i jasnih dokaza koji govore da je nikab (pokrivanje lica) imao svoju osnovu u praksi ashaba, radijallahu anhum, i onih poslije njih. Mi se u svemu ugledamo na njih.

Mogu kazati da je mome srcu bliže mišljenje onih koji zagovaraju obaveznost pokrivanja lica zbog brojnih razloga koje sam već navodio i zbog toga što smatram da je to najbolji način da se naše sestre muslimanke sačuvaju od postojeće smutnje, od koje pate i insani i sve živo na dunjaluku. Time će sačuvati sebe, a i sve nas. Ako su pokrivenih lica spriječit će nas da u njih gledamo i time ćemo zatvoriti put šejtanu koji sigurno neće zadovoljiti jednim pogledom.

Ono što mi još daje prava da težim mišljenju koje govori da je pokrivanje lica preče jeste i naša bosanska tradicija. Muslimanke u

Bosni su pokrivale lica od dolaska Islama u naše krajeve i taj "običaj" je bio prisutan sve do pedesetih godina ovog vijeka. Ako volimo svoje djedove i pradjedove i svoju prošlost onda nas to podstiče i na poštovanje njihovog načina oblačenja, pogotovo, ako je ono utemeljeno Šeriatom.

U isto vrijeme se moramo zapitati zbog čega su oni tako radili s obzirom da smo sljedbenici hanefijskog mezheba? Sigurno je i među njima bilo uleme koji su im govorili da je pokrivanje lica obligatna dužnost kojom se sprovodi u djelo Allahova naredba i čuva autoritet muslimanke. Pitajmo svoje djedove i nane zašto su nosile zarove i šta je razlog njihova skidanja? Jer kako kaže Ibrahim Čokić u svojoj knjizi u odgovoru Reisul-ulemi Čauševiću: "Nije moguće da su naše muslimanke bile tolike neznalice da nose četrnaest vjekova peču i zar pa da im dođe danas jedan reis Čaušević u dvadesetom vijeku i da im objasni tu njihovu zabludu."[86]

Današnje jako opiranje naše savremene uleme u Bosni zaista nema smisla. Ako se u svemu pozivaju na tradiciju (radi očuvanja hanefijskog mezheba) neka se pozivaju i na čuvanje ovog našeg lijepog običaja, a ne da se

---

[86] Pogledaj knjigu "O teset-turu" Ibrahim Hakki Čokić u povodu izjave Reisul-uleme g. Čauševića o otkrivanju muslimanki.

upuštaju u otvoreni napad na njega. Time se lično dovode u protivrječnost.

Allah nas je zadužio da učimo, istražujemo i tako Mu robujemo. Ova studija je izraz robovanja mome Gospodaru. Allah mi je za to najbolji svjedok. Srce mi je poptuno smireno kod ovoga izbora a do njega sam došao putem Allahovih ajeta i hadisa Njegova Časnog Poslanika Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem. Najvažnije je da u vjeri odbacimo svoje strasti i da na njima ne gradimo stavove koji će nas obavezivati ili neobavezivati na pokornost Jednom i Jedinom.

Za kraj jedan stih sestri muslimanki:

"Sestro, nada je u tebi..čak i ako nisi ubijeđena u ove riječi...bogobojaznost te zove...i šapuće ti u uši tvoje.

On je čednost i on ti pruža zaštitu...Sve drugo je protiv tebe i želi samo tebe."

O Ti koji upravljaš srcima, učvrsti naša srca u vjeri Tvojoj.

Posljednja moja dova je "Hvala Allahu Gospodaru Svjetova."

LITERATURA:

1. Knjige iz hadisa;

1 Irvaul-galil, Nasiruddin El-Albani, El-Mektebul-islami, Bejrut - 1985

2 Tuhfetul-ahvezi, El-Mubarekfuri, El-mektebus-selefijje 1986

3 Džamiut-Tirmizi, Ebu Isa Et-Tirmizi, Darul-kutubil-'ilmijje

4 Sunenul-Bejheki el-kubra, El-Bejheki, Dairetul-mearif el-usmanijje - Indija 1353h.

5 Sunen Ebu Davud, Ebu Davud Es-Sidžistani, Darul-Hadis, Bejrut - 1969

6 Sunen Ibnu Madže, Ibnu Madže El-Kazvini, El-mektebul-'ilmijje, Bejrut

7 Sunen en-Nesai, En-Nesai Darul-bešair el-islamijje, Bejrut - 1986

8 Sahih Muslim, Muslim ibnul-Hadždžadž, Darul-Fikr (Abdul-Baki), 1978

9 Fethul-Bari bi šerhi Sahihil-Buhari, Ibnu Hadžer El-Askalani, Darul-fikr (Abdul-Baki)

10 Musned Ahmed ibnu Hanbel, Ahmed ibnu Hanbel El-mektebul-islami.

11 Musned Ebi Ja'la, Ebu Ja'la El-Museli, Darul me'mun lit-turas, Damask - 1985

12 El-Muvetta', Imam Malik, Ihjaut-turasul-arebi, Bejrut - 1985

2 Knjige iz tefsira

13 Edvau'l-bejan, Muhamed Šenkiti, Alemul-kutub, Bejrut

14 Tefsirul-Kur'anil-azim, Ibnu Kesir, Ed-darul-masrijje el-lubnanijje, Kairo - 1988

15 Džamiu'l-bejan, Et-Taberi Darul-fikr, Bejrut - 1984

16 El-Džami'u li ahkamil-Kur'an El-Kurtubi, Mektebetul-Gazali

17 Revai'ul-bejan, Muhammed Es-Sabuni, Mektebetul-Gazali, 1981

3 Knjige iz fikha

18 El-Ikna' fi fikhil-imami Ahmed, Ebun-Nuhas Šerefuddin el-Makdisi, Darul-ma'rife Bejrut

19 El-Insaf, El-Mirdavi, 1955

20 Hašijetu Dessuki ala šerhil-kebir, Muhammed Arefe Ed-Dessuki, Darul-fikr, Bejrut

21 Hašijetu ibni Abidin, Ibnu Abidin, Štamparija Mustafa el-Bani, 1984

22 Šerhu Fethil-kadir, Kemaluddin Ibnul-Hemmam, Ihjaut-turasil-arebi, Bejrut - 1983

23 El-Medžmu', En-Nevevi, Više izdavačkih kuća

24 El-Mehalla, Ibnu Hazm, Darul-fikr, Bejrut

25 El-Mugni, Ibnu Kuddame El-Makdisi, Darul-kuttabul-arebi, 1403h.

26 Nejlul-evtar, Eš-Ševkani, Darul-fikr, Bejrut 1994

4 Knjige iz jezika

27 Tadžul-arus, Muhammed Ez-Zubejdi, Državna štamparija Kuvajta, Kuvajt 1969

28 Tehzibul-lugah, Muhammed El-Ezhari, Darul-masrijje litte'lif vet-terdžeme
29 El-Mufredat, Er-Ragib Isbahani, Anglo masrijska mekteba
30 Lisanul-areb, Ibnul-Menzur Daru Sadir - Daru Bejrut Bejrut - 1955
5 Razno
31 Ezmetul-hivar ed-dini, Džemal Sultan, Darus-safa, Kairo - 1990
32 Tenvirul-ajnejni, Ali El-Halebi, Daru Ammar, Jordan - 1990
33 El-Hidžab, Ebu E'ala El-Mevdudi, Darul-fikr
34 El-Hidžab, Ibnu Usejmin El-Džami'a islamijje, Medina - 1409h.
35 Hidžabul-mer'e muslime, Muhamed El-Albani, El-Mektebul-islami, Bejrut - 1987
36 El-Hidžab ves-sufur, Ibnu Baz, Daru Ibnu Zejdun Bejrut - 1986
37 Erre'jus-savab fiz-zineti vel-hidžab, Dževad Afane, 1991
38 En-nikabu lil-mer'eti bejnel-kavli bibid'atihi vel-kavli bivudžubihi, Dr. Jusuf El-Kardavi, Darul-furkan, Jordan - 1996
39 Srpskohrvatski riječnik, Dr. Teufik Muftić, Rijaset IVZ, Sarajevo - 1984
40 O Teset-turu, Ibrahim Hakki Čokić, Štamparija Petrović, Tuzla.

Sadržaj